

De lezende kleuter in groep 2 (en 3)

Praktijkonderzoek

door Katinka Poot

S 318136

Juni 2008

Margrietschool Woerden

Inhoud

Samenvatting	3
1. Inleiding	4
2. Theorie en achtergronden	6
2.1 Wat houdt geletterdheid precies in?	6
2.2 Hoe kan geletterdheid worden gestimuleerd?	6
2.3 Hoe kunnen kleuters die al meer dan 20 letters kennen en mkm- woorden kunnen lezen extra worden gestimuleerd in groep 2?	7
2.4 Is het zinvol deze groep kleuters extra uitdaging te bieden?	10
2.5 Wat zegt de nieuw ingevoerde leesmethode De Leessleutel over differentiatiemogelijkheden met betrekking tot het aanvankelijk leesproces in de groepen 2 en 3?	12
2.6 Welke consequenties heeft deze eventuele extra uitdaging en begeleiding voor de doorgaande lijn naar groep 3?	12
2.7. Conclusie	13
3. Opzet van het onderzoek	15
3.1 Uitgangssituatie	15
3.2 Plan	15
3.3 a. Doel in het onderzoek	15
3.3 b. Doel van het onderzoek	16
3.4 Methode	16
4. Het onderzoek en de resultaten	17
4.1 Het onderzoeksdeel voor leerkrachten van de groepen 2	17
4.2 Het onderzoeksdeel voor de leerkrachten van de groepen 3	18
4.3 Het onderzoeksdeel voor de lezende kleuter	18
4.4 Resultaten van het onderzoek onder leerkrachten van de groepen 2	18
4.5 Resultaten van het onderzoek onder leerkrachten van de groepen 3	24
4.6 Resultaten van het vraaggesprek met enkele lezende kleuters	28
5. Conclusies en aanbevelingen	30
5.1 Wat zegt de literatuur ten aanzien van de lezende kleuter?	30
5.2 Welke veranderingen zijn noodzakelijk en gewenst ten aanzien van het begeleiden van de lezende kleuter in de praktijk?	30
5.3 De lezende kleuter	31
5.4 Opbrengst van het onderzoek	32
5.5 Aanbevelingen voor de Margrietschool	32
Literatuurlijst	34
Bijlage 1: Overzicht van de opzet van het onderzoek	36
Bijlage 2: Enquête de lezende kleuter in groep 2 (voor leerkrachten groep van 2)	39
Bijlage 3: Enquête de lezende kleuter in groep 3 (voor leerkrachten groep van 3)	42
Bijlage 4: Vragenlijst kleuters groep 2	44
Bijlage 5: Vademecum onderbouw Margrietschool	45

Samenvatting

Alle kinderen leren lezen. Bij de meeste kinderen vangt dit proces aan in groep 3. Er zijn ook kinderen die al in groep 2 kunnen lezen. De vraag hoe er verantwoord met deze lezende kleuters kan worden omgegaan, staat centraal in dit onderzoek.

Volgens de literatuur kan niet vroeg genoeg met lezen worden begonnen, mits de leerkracht deze kinderen op deskundige wijze, en niet volgens methodisch aanbod, begeleidt.

In dit onderzoek is de wijze van begeleiding op de Margrietschool in Woerden onderzocht ten aanzien van kleuters in groep 2 die lezen.

Ook is onderzocht hoe leerkrachten van de school bij aanvang van groep 3 met deze kinderen omgaan.

Leerkrachten hebben behoefte aan verandering; de vormen van begeleiding van de lezende kleuter lopen uiteen en niet alle leerkrachten weten hoe de lezende kleuter extra uitgedaagd kan worden.

Het ontbreekt de leerkrachten van de groepen 2 van de Margrietschool aan voldoende kennis om deze kinderen theoretisch verantwoord te begeleiden.

De leerkrachten van de groepen 3 beschikken wel over voldoende kennis om deze kinderen te begeleiden, maar gebrek aan ervaring om hun kennis in de praktijk te brengen, speelt een rol.

Tot slot is de mening van lezende kleuters zelf gevraagd ten aanzien van lezen.

De lezende kleuter heeft een duidelijke voorkeur voor bepaalde activiteiten, zoals het werken met de letterdoos of het lezen van leesboekjes.

De gebruikte leesmethode De Leessleutel kan aan bovenstaande een positieve bijdrage leveren.

Hoofdstuk 1 Inleiding

De laatste jaren wordt op de betreffende onderzoeksschool, de Margrietschool in Woerden, groeischool in een jonge wijk met ongeveer 400 leerlingen, waarvan 6 kleutergroepen, gesignaleerd dat sommige leerlingen in groep 2 al over letterkennis (meer dan 20 letters) beschikken en ook de elementaire leeshandeling al beheersen. De helft van deze leerlingen toont echte "leeshonger" door bijvoorbeeld het kiezen van de lees/schrijfhoeken in de klas en/of boekjes van thuis mee naar school te nemen, waar ze daadwerkelijk in lezen.

Het afgelopen jaar heeft een groepje van 5 leerlingen om deze reden een keer per week extra aandacht in de vorm van RT buiten de klas gehad, waarbij dan met name aandacht werd besteed aan de letterkennis. In de eigen groep is aan deze leerlingen extra uitdaging geboden in de vorm van een werkboekje, waarin opdrachten gemaakt konden worden uit de methode Veilig in stapjes, behorend bij de toen in groep 3 gebruikte leesmethode Veilig leren lezen.

Er bestaat op de school twijfel of bovenstaande voldoende uitdaging biedt aan deze leerlingen; wordt er in voldoende mate aan hun "leeshonger" tegemoet gekomen door het bieden van een rijke leeromgeving (ontwikkelingsmateriaal op taal/leesgebied, leesboekjes, letterstempels, woordkaarten, aanwezige letter/schrijf- en leeshoek, ICT gebruik) voor hen binnen de eigen groep? De andere vraag die rijst is óf iedere kleuter hierin wel extra uitgedaagd moet worden of dat het "beter" is te wachten tot groep 3 om daadwerkelijk te starten met stimuleren van het leesproces.

Dit thema is daarom met de IBer van de school besproken. Na dit overleg lijkt het voor de Margrietschool zinvol te onderzoeken hoe er op deze school nu het beste kan worden omgegaan met leerlingen in groep 2 die al over letterkennis (meer dan 20 letters) beschikken, mkm-woordjes kunnen lezen en ook hun "leeshonger" tonen, en wat nodig is voor het team van deze school om verantwoord met deze groep kleuters om te gaan.

In de kleutergroepen wordt er momenteel aandacht besteed aan letterkennis door het spelenderwijs aanbieden van 15 letters binnen een bepaald thema, dat aansluit bij de belevingswereld van de kinderen. Vanaf januari wordt er op vrijdagochtend een letter aangeboden. Aan deze letter kan dan twee weken worden gewerkt. Het is op deze school gebleken dat de meeste kinderen dit leuk vinden en het is tevens een goede voorbereiding op groep 3. De aangeboden letters krijgen een plek op de lettermuur. Vervolgens is er voor de leerlingen ruimte om te spelen met de letters door bijvoorbeeld het maken van letters met klei of het zoeken van voorwerpen met een bepaalde letter. Voor het uitwerken van de letters gebruiken de leerkrachten sinds dit schooljaar de methode De Leessleutel voor groepen 1 en 2. Ook de map fonemisch bewustzijn (CPS) wordt hierbij gebruikt.

Bovenstaande wordt in groep 2 aan alle kinderen aangeboden. Voor de kinderen die meer aan kunnen, zijn er nog geen vaste afspraken. De leerkracht overlegt wel altijd eerst met de IBer over individuele mogelijkheden met betrekking tot extra uitdaging.

De groepen 2-3 werken twee maal per jaar een periode in een speel-leercircuit om zo de doorgaande lijn van groep 2 naar 3 te bevorderen middels een gevarieerd aanbod in voorbereidende lees, schrijf -en rekenactiviteiten. Voor de kinderen van groep 3 worden er speelmomenten (eerste periode) en creatieve momenten (tweede periode) georganiseerd in circuitvorm.

In het schooljaar 2006/2007 is de Margrietschool in de drie groepen 3 gestart met een nieuwe leesmethode: De Leessleutel.

Voor de kinderen die al AVI 3-niveau lezen bestaat bijvoorbeeld de mogelijkheid middels deze methode om te werken in het plusboek, behorend bij het thema waar met de groep aan wordt gewerkt. Ook in de groepen 2 is gestart met het gebruik van deze methode.

Uit dit onderzoek moet tevens duidelijk worden wat deze nieuwe leesmethode zegt over het omgaan met kinderen in groep 2 die al meer dan 20 letters kennen en al mkm-woorden kunnen

lezen, daarbij rekening houdend met de doorgaande lijn naar groep 3, de mogelijkheden en wensen van het team, en met de bevindingen uit literatuuronderzoek.

Doel in het onderzoek:

Onderzoek doen naar mogelijkheden op de Margrietschool naar de gewenste en noodzakelijke veranderingen om tot een doorgaande lijn in de aanpak te kunnen komen ten aanzien van het begeleiden van kleuters in groep 2 die al lezen.

Doel van het onderzoek:

Het komen tot een eenduidige werkwijze voor alle groepen 2 op de Margrietschool, rekening houdend met de doorgaande lijn naar groep 3 met betrekking tot het begeleiden van kleuters die al mkm-woorden lezen en hun leeshonger daadwerkelijk tonen.

Onderzoeksvraag:

Wat is er op de Margrietschool nodig om de kleuter die 20 of meer letters van de 32 letters zoals aangeboden in groep 3 tot eind januari van een schooljaar, al beheerst en mkm-woorden kan lezen en/of de kleuter die zelf belangstelling toont om te leren lezen, te begeleiden c. q uit te dagen m. b. t die ontwikkeling en daarbij rekening te houden met de mogelijkheden van het team van deze school?

Deelvragen aan de literatuur:

- Wat houdt geletterdheid precies in?
- Hoe kan geletterdheid worden gestimuleerd?
- Hoe kunnen kleuters die al meer dan 20 letters kennen en mkm-woorden kunnen lezen extra worden gestimuleerd in groep 2?
- Is het zinvol deze groep kleuters extra uitdaging te bieden?
- Welke consequenties heeft deze eventuele extra uitdaging en begeleiding voor de doorgaande lijn naar groep 3?
- Wat zegt de nieuw ingevoerde leesmethode De Leessleutel over differentiatiemogelijkheden met betrekking tot het aanvankelijk leesproces in de groepen 2 en 3?

Deelvragen aan de praktijk:

- Hoe wordt er momenteel op de Margrietschool omgegaan met kleuters die al over letterkennis (meer dan 20 letters) om mkm-woorden te lezen c. q grote belangstelling tonen voor het leren lezen?
- Wat is de mening van kleuterleerkrachten en leerkrachten van de groepen 2 en 3 met betrekking tot het verder stimuleren van het leesproces bij kleuters, rekening houdend met een rijke leeromgeving, eigen leerkrachtgedrag en leesplezier bij kinderen?
- Hoe wordt momenteel omgegaan met kinderen in groep 3 die bij aanvang van het schooljaar al over voldoende letterkennis beschikken om mkm-woorden te kunnen lezen?
- Hoe is de doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3 georganiseerd?
- Afhankelijk van het antwoord bij bovenstaande deelvraag: Wat zijn de mogelijkheden en wensen in de huidige groepen 3 met betrekking tot eventuele differentiatie in het aanvankelijk leesproces vanwege leerlingen zoals bovenstaand genoemd?
- Wat is de mening van kleuters in groep 2 met betrekking tot aanbod van (extra) geletterde activiteiten?

Hoofdstuk 2: Theorie en achtergronden

In dit hoofdstuk dient antwoord verkregen te worden op de volgende vragen:

1. Wat houdt geletterdheid precies in?
2. Hoe kan geletterdheid worden gestimuleerd?
3. Hoe kunnen kleuters die al meer dan 20 letters kennen en mkm- woorden kunnen lezen extra worden gestimuleerd in groep 2?
4. Is het zinvol deze groep kleuters extra uitdaging te bieden?
5. Wat zegt de nieuw ingevoerde leesmethode De Leessleutel over differentiatiemogelijkheden met betrekking tot het aanvankelijk leesproces in de groepen 2 en 3?
6. Welke consequenties heeft deze eventuele extra uitdaging en begeleiding voor de doorgaande lijn naar groep 3?

2.1 Wat houdt geletterdheid precies in?

Geletterdheid kan worden omschreven als het kennis hebben van het lezen en schrijven van woorden.

Geletterdheid, wat leidt tot het uiteindelijk leren lezen, begint bij kinderen al vroeg (Vernooy, K. 2004). Vanaf de geboorte vangt dit proces aan met het taalontwikkelingsproces waarna kinderen rond de leeftijd van vier of vijf jaar gaan begrijpen dat aan die taal klanken en letters gekoppeld zijn. Voordat kinderen beginnen met leesonderwijs is er spelenderwijs al wat ervaring opgedaan over lezen en schrijven. Kinderen weten bijvoorbeeld dat een gesproken woord uit letters bestaat en dat het woord opgeschreven kan worden (Huizinga, H. 1993).

De mate waarin kleuters reeds kennis hebben van deze geletterdheid wanneer er op school wordt gestart met het ontwikkelen van geletterdheid verschilt wel van kind tot kind. Het ene kind is thuis bijvoorbeeld meer in aanraking geweest met boeken dan het andere kind; dit kind is meer voorgelezen en heeft meer boeken ter beschikking gehad in de thuisomgeving. Hierdoor heeft het kind een beter begrip ontwikkeld van het schriftsysteem. Echter op de basisschool wordt iedere leerling in groep 1 en met name in groep 2 gestimuleerd in het ontwikkelen van geletterdheid. In situaties waarin kinderen thuis weinig stimulansen hebben gehad, zal het kind voor de taal- en leesontwikkeling vooral van school afhankelijk zijn (Vernooy, K. 2004).

2.2 Hoe kan geletterdheid worden gestimuleerd?

De laatste jaren, sinds de komst van de basisschool in 1985 bestaat er discussie over wat er in de groepen 1 en met name 2 aan leesvoorbereiding gedaan moet worden. Volgens het inspectierapport Iedereen kan leren lezen (2006), is het goed om al aan het begin van de kleuterperiode veel aandacht te besteden aan geletterdheid (Aarnoutse, C. Eleveld, M. Vernooy, K. e.a. 2006). Er verschijnen de laatste jaren meer methodes die hierop inspelen en ervoor zorgen dat het leesonderwijs vroeger aanvangt, omdat naast de bevindingen van het genoemde inspectierapport Iedereen kan leren lezen uit diverse onderzoeken is gebleken dat het van belang is, ook reeds in de kleutergroep geletterdheid te stimuleren (Vernooy, K. 1993 en Smits, A. 2006).

In Nederland starten de meeste kinderen met het aanvankelijk leren lezen op de leeftijd van 6 jaar, een enkele uitzondering daar gelaten.

Tegenwoordig zijn veel kinderen gewend aan de computer en kunnen zij zo spelenderwijs kennis maken met het geschreven woord, letters en klanken. Ook worden in de meeste kleutergroepen

programma's gebruikt, al dan niet horend bij een leesmethode, om kleuters spelenderwijs kennis te laten maken met gesproken en geschreven taal (Huizinga, H. 1993).

Een voorbeeld hiervan is het softwareprogramma *Ik ben Bas* (Uitgeverij Groen Heerenveen 2002).

De ontwikkeling van kleuters kan gezien worden als een leerlijn waarop tussendoelen met bijbehorende leer- en onderwijsactiviteiten kunnen worden gegeven (Aarnoutse, C. 1999). Aan de hand van deze leerlijn krijgt de leerkracht een duidelijk beeld van de ontwikkeling die kinderen doormaken. Door het gebruik van geschreven taal in de klas beseffen kinderen dat taal een functie heeft en leren zij zelf geleidelijk aan gebruik te maken van geschreven taal. Vanuit dit taalbewustzijn leren kinderen dat woorden opgebouwd zijn uit klanken en dat letters die klanken kunnen weergeven. Daarmee zet het kind een belangrijke stap in de richting van lezen en schrijven (Wentink, H. en Verhoeven, L. 2001).

Dit betekent echter niet dat alle kleuters daadwerkelijk leren lezen (en schrijven) in groep 2. Op de meeste scholen begint het leren lezen, waarbij de kinderen gestructureerde instructie krijgen, pas in groep 3.

Om echt te kunnen gaan lezen, moet er aan een aantal voorwaarden worden voldaan en dat maakt het leren lezen tot een complexe vaardigheid (Wentink, H. en Verhoeven, L. 2001).

Kinderen moeten namelijk een aantal deelhandelingen verrichten: het bepalen van de leesrichting, visueel analyseren van een woord, het koppelen van een grafeem aan een foneem (Wentink, H. en Verhoeven, L. 2001). Dit zijn vaardigheden die (de meeste) kleuters nog niet in combinatie toe kunnen passen. Pas bij het daadwerkelijke leesproces is het kind in de gelegenheid deze vaardigheden in combinatie toe te passen en kunnen deze vaardigheden ook tijdens het leesproces verder tot ontwikkeling komen.

Uit onderzoek is echter ook gebleken dat een kind niet noodzakelijk alle genoemde deelvaardigheden hoeft te beheersen, alvorens een start te maken met het leren lezen (Smits, A. 2006) omdat tijdens het leesproces deze vaardigheden verder worden gestimuleerd (Ahlers, L. 2006).

Belangrijk bij het sepeeraat trainen van genoemde deelvaardigheden is wel het fonemisch bewustzijn, het op gehoor kunnen onderscheiden van klanken in een woord (Yopp, H. K and Yopp, R. H. 2000). Dit blijkt een belangrijke voorspeller van de leesontwikkeling van het kind (Aarnoutse, C. 2004). Om te leren lezen moet een kind namelijk begrijpen dat een woord is opgebouwd uit klankgroepen en de klanken waaruit een woord bestaat van elkaar kunnen onderscheiden (Ahlers, L.2006).

Wanneer dit fonemisch bewustzijn zwak blijkt in groep 2, is het van belang dit wel direct in groep 2 te stimuleren om de kans op succes bij het leesproces in groep 3 te verhogen (Smits, A. 2006).

Ook onderzoeken uit Amerika geven aan dat het zinvol is in de kleutergroepen reeds een vroegtijdig selectie te maken. Deze selectie richt zich dan met name op mogelijke risicolezers (Coyne, M.D. Kame'enui, J. And Simmons, C. 2004). Het gaat daarbij om de kinderen die niet taalvaardig zijn; deze kinderen hebben moeite met het koppelen van klanken en letters, waardoor het leesontwikkelingsproces naar verwachting moeizamer op gang kan komen.

Alvorens het aanvankelijk leesproces te starten in groep 3, is het belangrijk in groep 2 aandacht te schenken aan de ontwikkeling van het fonemisch bewustzijn. Eveneens is het opdoen van letterkennis (Braams, T. en Bosman, A.M.T. 2004) van belang door kleuters in groep 2 minimaal 15 letters aan te bieden (Ahlers, L. 2006).

Risicokleuters dienen tijdig geselecteerd en extra begeleid te worden op dit gebied om de overgang naar groep 3 zo goed mogelijk te laten verlopen (Ahlers, L. 2006).

Er zijn echter naast deze risicokleuters ook kleuters bij wie dit proces heel natuurlijk en vlot verloopt en al snel een fase verder zouden kunnen gaan; de fase van het aanvankelijk lezen. Deze

kinderen leren de letters vlot en kennen al snel meer letters dan aangeboden in groep 2. Het principe van analyse en synthese (het hakken en weer aan elkaar plakken van de letters in een woord) begrijpen zij vlot, waardoor zij snel in staat zijn mkm- woorden te lezen. Sommige van deze kleuters willen hun ontwikkelde vaardigheden graag toepassen; zij willen (meer) leren lezen. De vraag of deze kleuters in theorie reeds in groep 2 extra moeten worden uitgedaagd in het aanvankelijk leesproces, staat verder in dit onderzoek centraal.

2.3 Hoe kunnen kleuters die al meer dan 20 letters kennen en mkm- woorden kunnen lezen extra worden gestimuleerd in groep 2?

Volgens Kees Vernooy in *Mythen en het leren lezen* (2003) is het een mythe dat kleuters in groep 2 zich nog niet bezig zouden kunnen houden met het leesproces. Deze conclusie vindt hij niet juist en onderbouwt hij door te verwijzen naar The National Reading Panel (2000), het grootste leesonderzoek aller tijden. Middels dit onderzoek is niet bewezen dat kleuters niet aan lezen toe zouden zijn.

Het lijkt niet onmogelijk reeds in groep 2 te starten met het leesproces, mits de betreffende kleuter blijk geeft hieraan toe te zijn maar met name ook om de kleuter juist extra voor te bereiden op groep 3.

Vernooy noemt hier weer juist het belang van het stimuleren van het fonemisch bewustzijn in groep 2. Kinderen waarvan wordt vermoed dat ze in groep 3 leesproblemen krijgen, dienen reeds in groep 2 een goede extra begeleiding te krijgen, het liefst van de eigen leerkracht. Dit zijn de kinderen die problemen hebben met het fonemisch bewustzijn, maar ook de kinderen die moeite hebben met de benoembaarheid van letters. Deskundigheid van de leerkracht om deze leerlingen extra te begeleiden, is hier wel vereist. Wanneer de leerkracht die deskundigheid inzet is het effect van deze begeleiding groter gebleken dan het begeleidingseffect van een remedial teacher buiten de groep, zo blijkt uit onderzoek van the International Reading Association (2000).

Vernooy richt zich hier dus met name op de groep leerlingen waarbij leesproblemen te verwachten zijn; de zogenaamde risicokleuters (Smits, A. 2006).

Deskundigheid van de leerkracht is hier erg belangrijk. Wanneer leerkrachten niet deskundig omgaan met het proces van klanken en letters in groep 2, kunnen kinderen namelijk een aversie ontwikkelen tegen het geschreven woord (Vernooy, K. in Trouw juni 07). Die deskundigheid van leerkrachten in groep 2 is echter ook vereist met betrekking tot het begeleiden van leerlingen in groep 2 die al blijk geven aan lezen toe te zijn. Wanneer een leerkracht deze groep begeleiding wil bieden, moet het duidelijk zijn hoe en tevens ook waarom de begeleiding het beste op bepaalde wijze vorm gegeven kan worden.

In theorie zijn er verschillende gedragslijnen om hiermee om te gaan:

a. Voorbereidend lezen

Vorbereidend lezen of het stimuleren gebeurt in het huidige onderwijssysteem op veel scholen; door het aanbieden van allerlei taalactiviteiten zoals voorlezen, rijmspelletjes en door op speelse wijze de deeltaalvaardigheden die bij lezen een rol spelen expliciet te oefenen, wordt het leren lezen vergemakkelijkt. Al eerder werd hier het belang van het trainen van het fonemisch bewustzijn (Braams, T en Bosman, A.M.T. 2000) genoemd.

Het gaat bij deze benadering om het ontwikkelen van de belangstelling voor letters en boeken bij kleuters, rekening houdend met de tussendoelen geleterdheid (Aarnoutse, C. 1999). Kleuters krijgen hierbij in groep 2 spelenderwijs reeds vijftien letters aangeboden (Ahlers, L. 2006)

Nadeel van deze methode is dat er sprake kan zijn van veel niveauverschillen binnen een kleutergroep, waardoor er extra aandacht besteed zou moeten worden aan de kleuters die moeite hebben met deze activiteiten, maar ook juist aan kleuters die al meer uitdaging kunnen gebruiken. Voor kleuterleerkrachten valt het niet mee in de praktijk op verantwoorde wijze aan deze verschillen tegemoet te komen (Smits, A. 2006).

Echter deze benadering kent ook een voordeel, namelijk dat de meeste kleuters hierdoor reeds voordat ze naar groep 3 gaan, bekend zijn met vijftien aangeboden letters en het principe van auditieve analyse en synthese herkennen. Bij de start van groep 3 is zo al bekend welke kinderen extra hulp en welke kinderen extra uitdaging behoeven in het proces van het aanvankelijk lezen. De leerkracht van groep 3 kan op deze manier direct vanaf het eerste moment tegemoet komen aan deze verschillen (Huijbregts, S. en Förrer, M. 1999).

b. Vervroegd beginnen met het aanvankelijk lezen.

Sinds de komst van de basisschool in 1985 is er in Nederland een tendens wat flexibeler om te gaan met het tijdstip waarop kinderen mogen leren lezen (Vernooy, K. 2003). Dit kan door functioneel aanvankelijk of ook wel ontwikkelingsgericht leren lezen, waarbij men zoveel mogelijk probeert aan te sluiten bij de natuurlijke leesontwikkeling van het kind. Door het kind in aanraking te brengen met boeken en concreet materiaal leert het begrijpen hoe de gesproken en geschreven taal in elkaar zit (Ahlers, L. 2006). Het kind krijgt ook hier spelenderwijs minimaal 15 letters aangeboden in groep 2. Door goed te observeren, wordt duidelijk voor de leerkracht hoe de kleuter hierop reageert en kan dit aanbod verder worden uitgebreid, rekening houdend met de mogelijkheden en behoeftes van het kind.

Het aanvankelijk leesproces verloopt hier echter nog niet volgens stapjes uit de leesmethode. Het verdient ook geen aanbeveling de lezende kleuter vervroegd extra instructie te geven middels de gebruikte leesmethode. Kinderen die aanleg hebben voor lezen en ook spellen hebben in termen van adaptief onderwijs juist recht op ontdekkend onderwijs. Het is dan dus zinniger deze kinderen op zelfontdekkende wijze te benaderen door het aanbieden van materialen en voorstellen in een voor hen uitdagende rijke leeromgeving. Het kind moet het leuk vinden hiermee bezig te zijn (Vernooy, K. 2003).

Met lezen kun je, zo zegt Vernooy niet vroeg genoeg beginnen (2004, p 10) Dit geldt met name voor de risicoleerlingen die reeds in groep 2 extra ondersteuning behoeven, maar ook voor die leerlingen die behoefte hebben aan extra uitdaging met betrekking tot het aanvankelijk lezen. Vernooy (2003) benadrukt daarbij het belang van constructivistisch leesonderwijs wat inhoudt dat kleuters veelal zelfsturend zijn in hun leerproces. Het is dan uiteraard van belang dat de leerkracht voldoende deskundig is deze ontwikkelingslijn te volgen en het leerstofaanbod in de juiste mate aan te passen op de lezende kleuter. De lezende kleuter kan extra uitdaging worden geboden middels computerprogramma's, leesboekjes en letterdozen. Ook activiteiten in de schrijfhoek kunnen een waardevolle bijdrage leveren in de ontwikkeling van het aanvankelijk leesproces in groep 2 (Van Kleef, M. en Tomesen, M. 2005).

Nadeel van deze werkwijze is dat de leerkracht wel tot in detail op de hoogte moet zijn van de opbouw van het aanvankelijk leesproces om de lezende kleuter goed te kunnen begeleiden (Vernooy, K. 2003). Niet iedere kleuterleerkracht beschikt over deze kennis.

Voordeel van vervroegd aanvankelijk lezen is dat kleuters op deze wijze in de gelegenheid worden gesteld functioneel bezig zijn met taal en letters vanuit hun eigen ervaringen. Hierdoor ontwikkelen zij zich vanzelf verder en kunnen zij deze kennis toepassen in groep 3 (Smits, A. 2006).

Wat bij beide gedragslijnen voorop staat is dat de kleuter het leuk moet vinden met letters en woorden bezig te zijn en zo dus intrinsiek gemotiveerd is en blijft. Het kind moet zich steeds veilig blijven voelen in de leeromgeving (Huijzinga, H. 1999).

In dat geval is het prima wanneer de leerkracht deze leerling de gelegenheid biedt vaardigheden met betrekking tot lezen verder te ontwikkelen.

2.4 Is het zinvol deze groep kleuters extra uitdaging te bieden?

Het is in geen van bovenstaande gedragslijnen noodzaak dat leerkrachten van groep 2 een formeel methodisch leesprogramma aan deze groep leerlingen bieden. Ook spelenderwijs kan er in groep 2 tegemoet worden gekomen aan het niveau van geletterdheid van de kleuter. Wel is het zinvol iedere kleuter in groep 2 minimaal 15 letters aan te bieden en aandacht te besteden aan het fonemisch bewustzijn (Ahlers, L. 2006). Dit geldt voor alle kleuters in groep 2.

Kleuters ontwikkelen zich doorgaans spontaan verder door met letters en woorden aan de gang te kunnen gaan, ongeacht milieu of achtergrond, zo blijkt uit een onderzoek uit Canada waarbij leerkrachten door onderzoek overtuigd zijn geraakt "that a nurturing approach to teaching reading not would endanger the children and might in fact prevent some of them from encountering academic difficulties in the primary grades and beyond " (Joyce, B., Hrycauk, M. and Calhoun, E. 2003 p. 126).

Volgens dit onderzoek is het belangrijk vreugde te scheppen in het lezen, ook al bij kleuters. Dit kan middels voorlezen maar ook door kinderen die hieraan toe zijn de gelegenheid te bieden deze vaardigheden verder te ontwikkelen als zij hiertoe daadwerkelijk intrinsiek gemotiveerd zijn. Het plezier in lezen en de wil om te lezen moet dus uit het kind zelf komen. Het kind moet niet lezen om bijvoorbeeld de leerkracht of de ouders te plezieren.

Vaak hangt de leergierigheid van het kind namelijk ook samen met de wil competent te zijn. Hoe meer het kind weet en kan, hoe minder hulp van anderen is er nodig. En wanneer het kind dit laat zien, zal het geprezen worden. Zo werkt het ook met het leren lezen; de behoefte van het kind om te leren lezen hangt sterk samen met het verlangen van het kind om groot te worden. Het ene kind is daar emotioneel eerder aan toe dan het andere kind.

Het is daarom zinvol kinderen te observeren en hun belangstelling voor lezen te observeren (Hovinga, D. 1999). Het gaat daarbij niet alleen om resultaten van toetsen bijvoorbeeld maar het is zaak het totale kind en het welbevinden van het kind niet uit het oog te verliezen. Bevindingen, observaties en toetsresultaten moet de leerkracht interpreteren in de context van het betreffende kind en zijn sociale werkelijkheid. Van daaruit kan de leerkracht het kind begeleiden, voor zover dat binnen de mogelijkheden ligt.

Voor alle kleuters verdient het dus aanbeveling gedragslijn a te volgen. Voor kleuters die de aangeboden letters vlot oppakken en snel reeds meer dan 20 letters beheersen, kan gedragslijn b worden gevolgd.

Niet iedereen is voorstander om kleuters in groep 2 (extra) te begeleiden op het gebied van geletterdheid en lezen. Een tegenstander hiervan is Sieneke Goorhuis (2006), hoogleraar en werkzaam bij het UMC Groningen. Volgens Goorhuis zouden kleuters er absoluut nog niet rijp voor zijn om met letters en woorden bezig te zijn.

Pas vanaf groep 3 wanneer het kind zo rond zeven jaar is, wordt de aanpak van het kind meer leergestuurd en geoefend. Het zenuwstelsel van het kind dat voortdurend in ontwikkeling is, is dan voldoende gerijpt om dat aan te kunnen. Dit moment wordt ook wel benoemd als schoolrijpheid. Echter, diverse onderzoeken hebben uitgewezen dat dit moment per kind kan verschillen. Gesell (1957) nam een variatie van twee jaar aan en stelde dat kinderen tussen vijf en zeven jaar schoolrijp worden. Bladergroen (1978) legde de schoolrijpheid tussen de zes en zeven jaar. Piaget (1959) legde de grens ook rond zeven jaar. Imelman (2000) neemt eveneens de leeftijd van zeven jaar aan (Goorhuis-Brouwer, S. in De wereld van het jonge kind januari 2006).

Goorhuis zegt hier zelf ook: "schoolrijpe kinderen kunnen de wereld beschouwen vanuit een perspectief los van zichzelf. Dit proces voltrekt zich tussen vier en zeven jaar en daarin is geen versmalling aan te brengen. Bij het ene kind verloopt dit proces sneller dan bij het andere kind." (2006, p. 135).

Juist omdat dit zo wisselt bij jonge kinderen zouden zij pas met een jaar of zeven kunnen gaan leren met een gestructureerde en leerkrachtgerichte benadering. Onderwijs aan jonge kinderen is daarom niet gebaat bij een didactische aanpak maar moet het kind een omgeving bieden waar steeds spelenderwijs nieuwe ontwikkelingskansen worden geboden (Goorhuis, S. 2006). Dit betekent echter dat ook aan kinderen waarbij het zenuwstelsel al verder gerijpt is, ontwikkelingskansen geboden moeten worden en dat ook deze groep kinderen recht heeft op extra uitdaging en begeleiding van de leerkracht (Goorhuis, S. 2006).

De Amsterdamse psycholoog Ewald Vervaeke (2007) beweert in het boek "Naar school; psychologie van 3 tot 8" dat kinderen gemiddeld pas vanaf 6,5 jaar voldoende toegerust zouden zijn om te leren lezen. Kinderen voor die tijd al confronteren met lezen en schrijven heeft volgens Vervaeke geen zin of zou zelfs schadelijk zijn, zoals blijkt uit het artikel "Vroeg lezen veroorzaakt dyslexie" (Baarle, E. van 2007 in Schooljournaal nr.19 juni 2007) over Vervaeke's boek "Naar school; psychologie van 3 tot 8" waarin hij het belang aantoont van kennis van de ontwikkelingsfase van ieder kind. Kinderen moeten volgens Vervaeke te veel, ook terwijl ze er nog niet aan toe zijn. Onder druk van ouders en de maatschappij moeten kinderen steeds vroeger rijp zijn om te leren. Dit zou volgens Vervaeke juist problemen creëren; vroegtijdig beginnen met lezen kan nutteloos zijn als het kind er psychologisch gezien nog niet aan toe is. Vervaeke veronderstelt zelfs dat het aantal dyslectische kinderen toeneemt doordat kinderen steeds vroeger gaan lezen en schrijven (2007).

Vervaeke benadrukt in Schooljournaal dat kinderen psychologisch en neurologisch aan lezen toe moeten zijn. Lezen is namelijk meer dan alleen een taalactiviteit. Kinderen moeten klanken om kunnen zetten in letters en vinden het vaak nog moeilijk om die letters altijd visueel juist te herkennen.

In de veronderstelling dat het aantal dyslectische kinderen toeneemt wanneer er te vroeg met lezen en schrijven wordt begonnen, vergeet Vervaeke dat dyslexie erfelijk bepaald is en niet wordt aangeleerd (Smits, A. 2006). Bovendien is uit voorgaande wel gebleken dat kleuters juist profijt hebben van een geletterde omgeving (Vernooy, K. 2003 en Ahlers, L. 2006) waarin veel aandacht is voor het fonemisch bewustzijn (Aarnoutse, C. 2004).

Conclusie op basis van de theorie van voor- en tegenstanders met betrekking tot het lezen in groep 2 is, dat het in alle gevallen noodzaak blijft steeds naar het individuele kind te kijken. Aandachtspunt blijft daarbij steeds goed naar het totale kind te kijken, omdat het tempo waarin kleuters zich ontwikkelen verschilt. Er moet weliswaar rekening worden gehouden met de ontwikkelingsfase waarin een kind zit, maar het kind moet ook in de gelegenheid worden gesteld en waar nodig gestimuleerd worden om zich verder te kunnen ontwikkelen (Vernooy, K. 2004) Onderzoek heeft bijvoorbeeld uitgewezen dat extra stimulans van geletterde activiteiten positief effect heeft (Rieben, L. Ntamakiro, B. Gonthies, M. Fayol, 2005) mits dit gebeurt onder begeleiding van een deskundige leerkracht (IRA 2000). Wanneer een snel rijpe kleuter werkelijk blij geeft aan lezen toe te zijn, verdient het aanbeveling aan deze behoefte tegemoet te komen. Om als leerkracht deze kleuter daarbij goed te kunnen begeleiden, is kennis van het aanvankelijk leesproces een vereiste.

Onderwijs aan kleuters is niet gebaat bij een didactische methodische aanpak, maar moet ieder kind, dus ook de lezende kleuter, kansen bieden zich verder te ontwikkelen op een manier die past binnen het kleuteronderwijs.

2.5 Wat zegt de nieuw ingevoerde leesmethode De Leessleutel over differentiatiemogelijkheden met betrekking tot het aanvankelijk leesproces in de groepen 2 en 3?

De Leessleutel is een thematisch opgezette leesmethode voor aanvankelijk lees- en taalonderwijs in de groepen 1, 2 en 3 waarbij lezen en taal vanuit de dagelijkse werkelijkheid centraal staat. De methode gaat uit van interactief constructivistisch taal- en leesonderwijs; dit betekent dat de ontwikkeling van de kinderen als uitgangspunt genomen wordt en er rekening wordt gehouden met verschillen tussen leerlingen. Het kind leert bij deze methode zelfsturend bezig te zijn.

De programma's voor de groepen 1 t/m 3 richten zich op eerder genoemde doelen van beginnende geletterdheid (Blaauw, A. 2002 en Aarnoutse, C. 1999)

Het organisatiemodel van de methode is helder omdat de handleiding duidelijk aangeeft hoe de leerkracht het leesonderwijs kan organiseren, ook wanneer er sprake is van een onderwijsaanbod in meerdere niveaus.

Ondanks het eigen karakter voor groep 1-2 en groep 3 is er duidelijk sprake van een doorgaande lijn; in groep 1-2 wordt spelenderwijs gewerkt aan letterkennis en het ontwikkelen van het fonemisch bewustzijn vanuit steeds wisselende thema's. In groep 3 komt uitbreiding van letterkennis en verder trainen van het fonemisch bewustzijn gestructureerd aan bod waarbij De Leessleutel voor groep 3 reeds bij aanvang van het schooljaar rekening houdt met verschillen in beginniveau en daarmee ook de mogelijkheid verder te gaan met het zelfstandig ontdekkend lezen zoals veel kinderen dat in groep 1 en 2 hebben geleerd. Tevens geeft de handleiding tips om reeds vanaf de eerste dag in groep 3 kinderen die al lezen extra uit te dagen.

De Leessleutel is een adaptieve methode en houdt dus rekening met onderlinge verschillen. Het biedt een basislijn met uitstapmogelijkheden (pluslijn) voor de betere lezers en de mindere lezers (minlijn). Zo kan de leerkracht de leerinhouden afstemmen op de behoeften van de kinderen en grip houden op het totale programma. Tevens biedt de Leessleutel de mogelijkheid te schakelen tussen instructie en zelfontdekkend leren. De methode is hiermee zowel geschikt voor een meer gesloten leersituatie als voor een flexibele open leersituatie. De methode is geheel gericht op actief leren d.w.z. werkvormen waarbij de kinderen zoveel mogelijk zelf aan de slag gaan. Dit biedt de leerkracht organisatorische mogelijkheden tegemoet te komen aan de kinderen die wat extra's nodig hebben.

Het is prettig dat kinderen met een voorsprong deze voorsprong op basis van bovenstaande theorie zouden kunnen behouden.

Samengevat biedt het werken met deze methode mogelijkheden tegemoet te komen aan verschillen bij kinderen in de groepen 2 en 3. Kleuters die behoefte hebben aan extra uitdaging in groep 2 kunnen zich op zelfontdekkende wijze verder ontwikkelen waarna deze lijn eventueel in groep 3 voortgezet kan worden door het volgen van de pluslijn van De Leessleutel.

Alle activiteiten zijn betekenisvol omdat aangesloten wordt bij de dagelijkse beleving van kinderen in groep 2 en 3. Het direct aansluiten bij de belevingswereld met thema's en verhalen is gunstig gebleken bij het stimuleren van het leesproces bij kleuters zo blijkt uit Amerikaans onderzoek (Joyce, B. Hrycauk, M. and Calhoun, E. 2003).

2.6 Welke consequenties heeft deze eventuele extra uitdaging en begeleiding voor de doorgaande lijn naar groep 3?

Positief, is dat volgens een Amerikaans onderzoek is gebleken dat het gunstige effect bij vroege lezers de gehele schoolleeftijd behouden blijft (Stainthorp, R. en Hughes, D. 2004). Met andere woorden; kinderen die zichzelf hebben leren lezen en hier mee bezig konden zijn wanneer daar

behoefte aan was, hebben hier de gehele schoolloopbaan profijt van mits er op juiste wijze mee om wordt gegaan. Dit betekent dat de leerkracht in staat is deze kinderen deskundig te begeleiden doordat de leerkracht beschikt over kennis ten aanzien van het aanvankelijk leesproces. Analyse van dit onderzoek geeft tevens aan dat vroege lezers ook na de kleutergroep behoefte hebben aan stimuli in latere lees- en leerfasen. Alleen wanneer hieraan tegemoet wordt gekomen, heeft hun vroege lezen ook na de kleutergroep effect. Het is volgens dit onderzoek een taak van de school om het kind met een leesvoorsprong te blijven stimuleren, zonder dat hierbij sprake is van specifieke leesinstructie (Stainthorp, R. and Hughes, D. 2004).

De methode De Leessleutel biedt hierin voldoende mogelijkheden; het is voor het zelfvertrouwen en het welbevinden van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong in het aanvankelijk leesproces van belang dat deze mogelijkheden ook daadwerkelijk in de praktijk worden benut. Het blijkt in de praktijk eenvoudig om kinderen die moeite hebben met leren lezen, aangepaste opdrachten te geven (Huijbregts, S. en Förrer, M. 1999), maar ook bij kinderen die al verder zijn, verdient het aanbeveling om te zorgen dat ook deze kinderen zich competent blijven voelen in hun leeromgeving (Huizinga, H. 1993 en Vernooy, K. 2003). De methode De Leessleutel biedt hiertoe ook in groep 3 voldoende mogelijkheden. Door het volgen van de pluslijn kan de leerkracht ook leerlingen die het leesproces al beheersen en minimaal AVI- niveau 3 lezen, voldoende uitdaging bieden in de leerstof middels een eigen pluswerkboekje en het aanpassen van het instructieniveau zoals aangegeven in de handleiding van de methode.

Volgens Dolf Janson in Talent (maart 2004) is het eveneens zinvol deze kinderen op onderzoek te laten gaan, bijvoorbeeld in de bibliotheek door hen op school plezier te laten beleven aan het bezig zijn met taal, zoals ook gesteld bij de tussendoelen voor de groepen 1 t/m 3 (Aarnoutse, C. 1999). Door het kind in aanraking te brengen met boeken, waar het plezier aan beleeft, kan het kind zich spelenderwijs in grote mate zelfstandig verder ontwikkelen (Ahlers, L. 2006).

De leerkracht heeft hierbij de rol van begeleider in het leerproces van het kind.

Van belang voor de leerkracht is dat het leesonderwijs efficiënt wordt georganiseerd. Zowel de didactische als de pedagogische rol van de leerkracht is van belang bij het omgaan met de verschillen in het leren lezen in groep 3 (Huijbregts, S. en Förrer, M. 1999).

2.7. Conclusie

Concluderend hieruit staat bovenaan dat het kind plezier heeft en houdt in het lezen in de groepen 2 en 3. Leren lezen is slechts een tijdelijke activiteit; wie het eenmaal beheerst kan er niet meer vanaf (Vernooy, K. 2003). Het is dan de kunst deze kinderen lol te laten beleven aan het bezig zijn met taal. Hieraan kunnen leerkrachten en ook ouders een positieve bijdrage leveren door het kind goed te begeleiden, zoals hierboven al enkele voorbeelden van genoemd. Voorstanders van het lezen in groep 2 richten zich met name op de risicokleuters maar zien geen reden om kleuters die al verder zijn in hun ontwikkeling hiervoor niet de ruimte te geven, mits de leerkracht daarbij wel aan de voorwaarden kan voldoen zoals in dit hoofdstuk uiteengezet.

Tegenstanders benadrukken het feit dat het kind niet rijp zou zijn om te leren lezen; er psychologisch nog niet aan toe is, maar dat ieder kind wel kansen moet krijgen zich verder te ontwikkelen. Dit betekent dat ook het dat blijkt geeft te kunnen en willen lezen, hier recht op heeft.

Het verdient daarbij aanbeveling steeds het kind in zijn totale ontwikkeling in ogenschouw te nemen. Teveel druk uitoefenen kan weerstand tot lezen oproepen.

Vraag is nu voor de Margrietschool wat leerkrachten van de groepen 2 en 3 hierin zelf wensen en als mogelijkheden zien. In de volgende twee hoofdstukken zal het antwoord op deze vraag worden onderzocht. Eveneens moet duidelijk antwoord worden verkregen op de vraag of leerkrachten op deze school aan de noodzakelijke voorwaarden kunnen voldoen om de lezende

kleuter theoretisch verantwoord te begeleiden en welke verbeteringen in de praktijk gewenst zijn.

Omdat het hier steeds gaat om de lezende kleuter en de intrinsieke motivatie tot lezen, wordt ook de groep van de lezende kleuter zelf betrokken in dit praktijkonderzoek. Alvorens in hoofdstuk 4 een uiteenzetting te geven van dit onderzoek onder leerkrachten van de groepen 2 en 3 en de lezende kleuter(s) volgt in het volgende hoofdstuk eerst een korte beschrijving met betrekking tot de opzet van het onderzoek.

Hoofdstuk 3 Opzet van het onderzoek

3.1 Uitgangssituatie

Zoals duidelijk is geworden in hoofdstuk 1 worden er op de Margrietschool de laatste jaren steeds vaker kinderen gesignaleerd die al in groep 2 over letterkennis beschikken, zonder dat deze kennis expliciet is aangeboden.

Vraag in dit onderzoek is nu of het zinvol is deze groep extra te stimuleren en op welke wijze deze extra uitdaging theoretisch verantwoord geboden kan worden, rekening houdend met het team van de school en de doorgaande lijn naar groep 3. De onderzoeksvraag kan hiermee als volgt worden geformuleerd:

Wat zijn de mogelijkheden op de Margrietschool om de kleuter die al meer dan 20 letters kent en mkm-woorden kan lezen, te begeleiden c.q. uit te dagen in hun ontwikkeling en wat heeft het team van deze school nodig om dit theoretisch verantwoord aan te bieden, rekening houdend met de doorgaande lijn naar groep 3?

3.2 Plan

Van belang voor dit onderzoek is te achterhalen hoe kleuterleerkrachten in de praktijk met de groep kleuters omgaan die meer dan 20 letters kennen en mkm-woorden kunnen lezen.

Tevens moet daarbij de mening van betreffende leerkrachten worden verkregen; hoe hebben zij dit tot op heden gedaan en wat zijn eventuele veranderingswensen? Wat is er vervolgens nodig in de praktijk van de Margrietschool om de lezende kleuter op theoretisch verantwoorde wijze te begeleiden?

Uiteraard heeft een eventuele verandering in aanpak ook mogelijk consequenties voor de doorgaande lijn naar groep 3. Tevens zal daarom onderzocht worden hoe er momenteel wordt omgegaan met leerlingen die bij aanvang van groep 3 al over voldoende letterkennis beschikken om te kunnen lezen. Ook moet hierbij de mening van de leerkrachten van groep 3 duidelijk worden met betrekking tot het verder stimuleren van het leesproces bij kleuters. Gegevens met betrekking tot de huidige en gewenste praktijk in de groepen 2 en 3 zullen worden verkregen middels enquêtes voor de leerkrachten van de groepen 2 (zie bijlage 1) en 3 (zie bijlage 2). Tot slot zal in dit onderzoek achterhaald worden wat nu eigenlijk de mening van de doelgroep zelf is. Wat willen de lezende kleuters zelf het liefst wanneer zij in groep 2 al over meer dan eerder genoemde basisletterkennis beschikken? Deze gegevens zullen worden verkregen middels een vraaggesprek met vijf lezende kleuters. Het betreft hier de groep die eerder al extra begeleiding en uitdaging heeft gekregen op school met betrekking tot het verder stimuleren van hun geletterdheid.

In dit onderzoek zal dus rekening worden gehouden met wensen en mogelijkheden van de leerkrachten in de groepen 2 en 3, de lezende kleuters in groep 2 zelf en de methode De Leessleutel.

3.3 a. Doel in het onderzoek:

Onderzoek doen naar mogelijkheden op de Margrietschool naar de gewenste en noodzakelijke veranderingen om tot een doorgaande lijn in de aanpak te kunnen komen ten aanzien van het begeleiden van kleuters in groep 2 die al lezen.

3.3 b. Doel van het onderzoek:

Het komen tot een eenduidige werkwijze voor alle groepen 2 op de Margrietschool, rekening houdend met de doorgaande lijn naar groep 3 met betrekking tot het begeleiden van kleuters die al mkm-woorden lezen en hun leeshonger daadwerkelijk tonen.

Hierbij zal tevens rekening worden gehouden met de eerder verkregen gegevens uit het literatuuronderzoek met betrekking tot de lezende kleuter.

3.4 Methode

De uitvoering van dit onderzoek richt zich op de onderwijspraktijk van de Margrietschool in Woerden.

Het onderzoek zal specifiek worden verricht onder de leerkrachten van groep 2 en 3 en de lezende kleuters uit de groepen 2.

Middels een enquête voor de zes leerkrachten van de groepen 2 en de drie leerkrachten van de groepen 3, moet antwoord verkregen worden op de in hoofdstuk 1 genoemde praktijkgerichte deelvragen.

Het afnemen van deze enquêtes, die individueel en onafhankelijk van elkaar worden ingevuld, heeft als doel te komen tot een beeldbepaling van de huidige en gewenste praktijk ten aanzien van de lezende kleuter op de Margrietschool.

Voor het verkrijgen van leerlinggegevens zoals eerder vermeld, worden twee waarnemingsmethodes gebruikt. Er wordt hiervoor een individuericht onderzoek uitgevoerd bij een groepje van vijf leerlingen, behorend tot de doelgroep. Deze leerlingen zijn door de leerkrachten geselecteerd op basis van toetsresultaten en observaties in de eigen groep. Het betreft hier de groep leerlingen die extra uitdaging heeft gekregen met betrekking tot geletterdheid vanwege hun A- score op de CITO- toetsen Taal voor kleuters en Ordenen en hun hoge score op de toets fonemisch bewustzijn. Ook middels observaties in de dagelijkse praktijk is gebleken dat deze leerlingen zeer regelmatig hun belangstelling voor geletterde activiteiten tonen.

Het vraagsprek, bestaande uit 10 open vragen, aansluitend bij deze leeftijdsgroep, zal gericht zijn op de huidige praktijk en de wensen van deze leerlingen (zie bijlage 3) met als doel te achterhalen of deze kleuters daadwerkelijk intrinsiek gemotiveerd zijn om extra met geletterdheid bezig te zijn, naast het normale klassikale aanbod van geletterde activiteiten.

Kortom, wat zeggen de ervaringsdeskundigen, hier de leerkrachten en de lezende kleuters zelf met betrekking tot de gestelde praktijkvraag?

Middels de in hoofdstuk 1 genoemde deelvragen aan de praktijk zal dit verder onderzocht worden.

Deze onderzoeksgegevens zullen tot slot gekoppeld worden aan de bevindingen uit het literatuuronderzoek. Het doel hierbij is aanbevelingen te kunnen geven om te komen tot een eenduidige verantwoorde aanpak met betrekking tot het begeleiden van de lezende kleuter in groep 2 en in groep 3 op de Margrietschool.

Hoofdstuk 4 Het onderzoek en de resultaten

Om te achterhalen wat de mening van de leerkrachten op de Margrietschool in de groepen 2 en 3 is met betrekking tot de lezende kleuter in groep 2, zijn twee vragenlijsten opgesteld. Een vragenlijst voor de leerkrachten van groep 2 (zie bijlage 2) en een vragenlijst voor de leerkrachten van groep 3 (zie bijlage 3).

Er is bewust voor deze vorm gekozen omdat hiermee naar verwachting de meest betrouwbare gegevens verzameld kunnen worden. Bij het opstellen van de vragen voor het onderzoek is specifiek gelet op de meetbaarheid en vergelijkingsmogelijkheden van de uitkomsten; de vragen zijn zo opgesteld dat de verkregen antwoorden in een grafiek of tabel verwerkt konden worden. Het aantal leerkrachten dat de vragenlijsten heeft ingevuld betrof in de groepen 2 zes leerkrachten uit vier parallelgroepen en in de groepen 3 drie leerkrachten uit drie parallelgroepen. Alle uitgedeelde vragenlijsten zijn ingevuld.

Reeds in een eerder stadium is deze te ondervragen groep mondeling op de hoogte gebracht van het doel van het onderzoek en is hen daarmee ook alvast het doel van de door hen in te vullen vragenlijsten duidelijk gemaakt.

Uiteraard is voorafgaand aan dat moment het stappenplan voor dit onderzoek besproken met de IBer van de school.

Tijdens de uitvoering van het onderzoek ontstond tevens het idee ook de populatie, de groep van de lezende kleuters zelf, te ondervragen. Aan alle leerkrachten van de groepen 2 is eerder gevraagd de leerlingen van dit cursusjaar te melden die meer dan 20 letters beheersten en mkm-woorden (redelijk) konden lezen. Het betrof hier een groepje van 5 leerlingen uit drie verschillende groepen 2.

Ook voor deze groep is een vragenlijst opgesteld die mondeling bij hen is afgenomen (zie bijlage 4).

4.1 Het onderzoeksdeel voor leerkrachten van de groepen 2

Doel van de vragenlijsten voor de groepen 2 (en 3) is het achterhalen van de mogelijkheden op de Margrietschool om de lezende kleuter die al meer dan 20 letters beheerst en mkm-woorden kan lezen, te begeleiden c.q. uit te dagen.

Vanuit observaties in de praktijk en voorbereidende gesprekken met de IBer is de huidige situatie met betrekking tot het onderzoeksthema op de Margrietschool reeds in hoofdstuk 1 in kaart gebracht.

In dit hoofdstuk is specifieke informatie verzameld met betrekking tot meningen, gewoontes, wensen en mogelijkheden van de ondervraagde groep(en), zoals ook verwoord bij de deelvragen in hoofdstuk 1.

Middels de vragenlijst voor groep 2 is antwoord verkregen op de volgende deelvragen

- Hoe wordt er momenteel op de Margrietschool omgegaan met kleuters die al over letterkennis (meer dan 20 letters) om mkm-woorden te lezen c. q. grote belangstelling tonen voor het leren lezen?
- Wat is de mening van leerkrachten van de groepen 2 met betrekking tot het verder stimuleren van het leesproces bij kleuters, rekening houdend met een rijke leeromgeving, eigen leerkrachtgedrag en leesplezier bij kinderen?

4.2 Het onderzoeksdeel voor de leerkrachten van de groepen 3

Middels de vragenlijst voor groep 3 is antwoord verkregen op onderstaande deelvragen.

- Hoe wordt momenteel omgegaan met kinderen in groep 3 die bij aanvang van het schooljaar al over voldoende letterkennis beschikken om mkm- woorden te kunnen lezen?
- Hoe is de doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3 georganiseerd?
- Afhankelijk van het antwoord bij bovenstaande deelvraag: Wat zijn de mogelijkheden en wensen in de huidige groepen 3 met betrekking tot eventuele differentiatie in het aanvankelijk leesproces vanwege leerlingen zoals bovenstaand genoemd?

4.3 Het onderzoeksdeel voor de lezende kleuter

Hiervoor is een vraagggesprek afgenomen bij een groepje van vijf leerlingen. Dit zijn de kleuters van het huidige schooljaar die meer dan 20 letters kennen en waarvan de meeste ook al mkm-woorden kunnen lezen.

Doel van dit vraagggesprek is geweest:

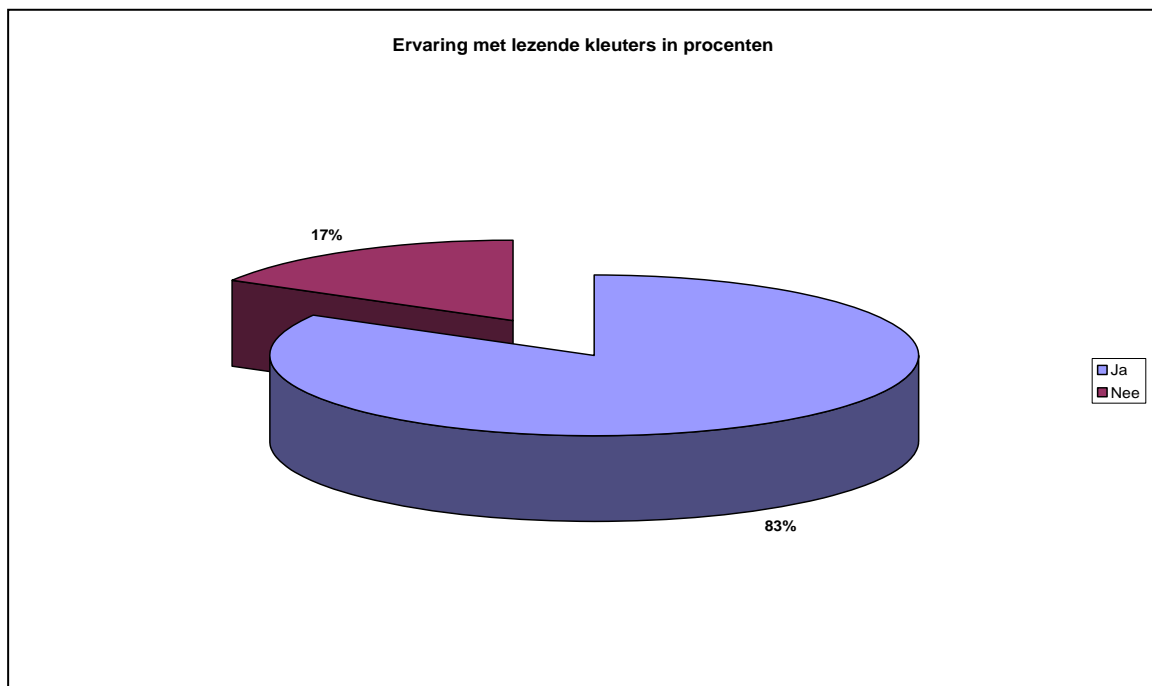
- te achterhalen wat deze kinderen vinden van het bezig zijn met letters en lezen.
- van wie deze groep heeft leren lezen en of zij graag lezen met onderscheid tussen de thuis- en schoolsituatie.
- te achterhalen in hoeverre deze leerlingen gemotiveerd zijn buiten de klas extra aandacht te krijgen met betrekking tot geletterde activiteiten.

Middels het vraagggesprek is antwoord verkregen op onderstaande deelvraag.

- Wat is de mening van kleuters in groep 2 met betrekking tot aanbod van (extra) geletterde activiteiten?

4.4 Resultaten van het onderzoek onder leerkrachten van de groepen 2

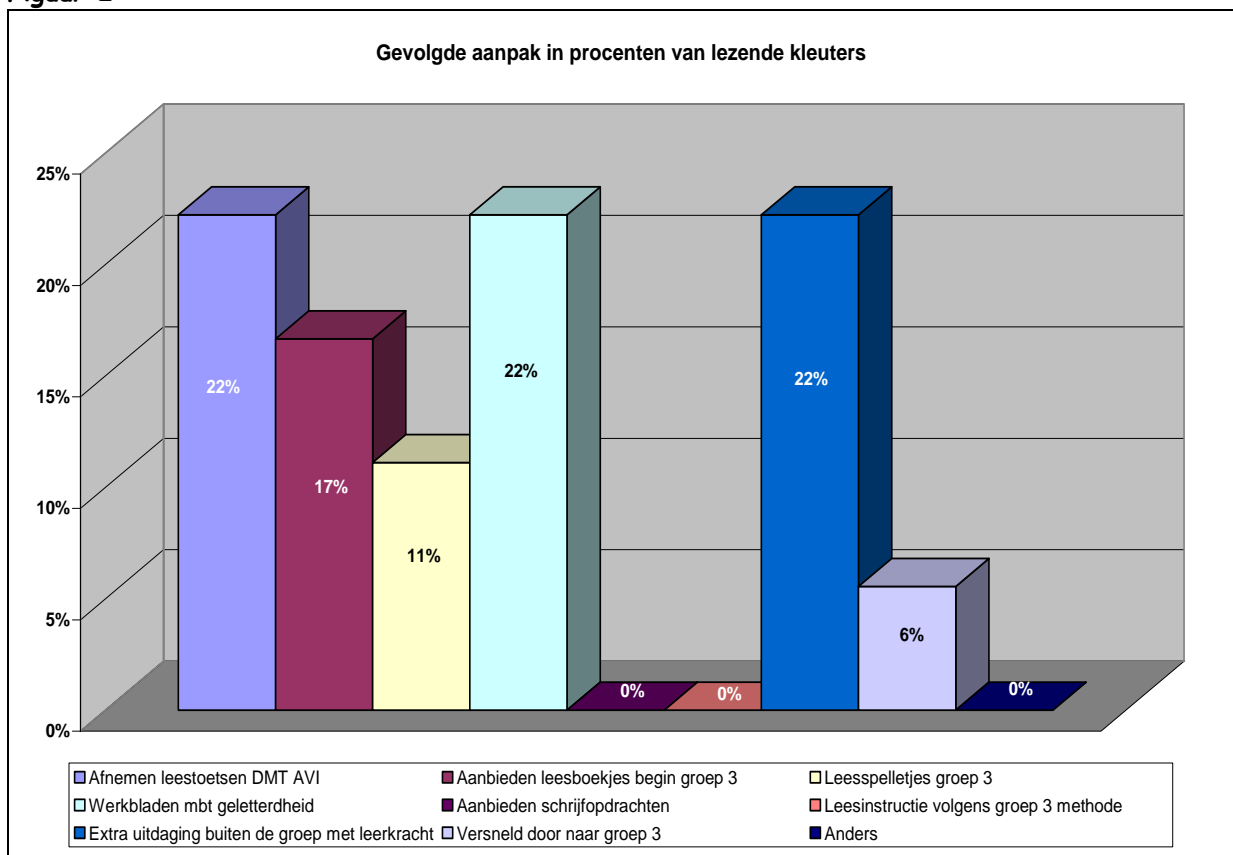
Figuur 1

Op de Margrietschool heeft het merendeel van de leerkrachten van groep 2 in de afgelopen vijf jaar ervaring gehad met lezende kleuters. Gemiddeld ging het hier om 4 kleuters per jaar. 67%

van de groep heeft meer dan 10 jaar ervaring; 33% heeft 0-5 jaar ervaring in de betreffende groep (figuur 1).

Figuur 2

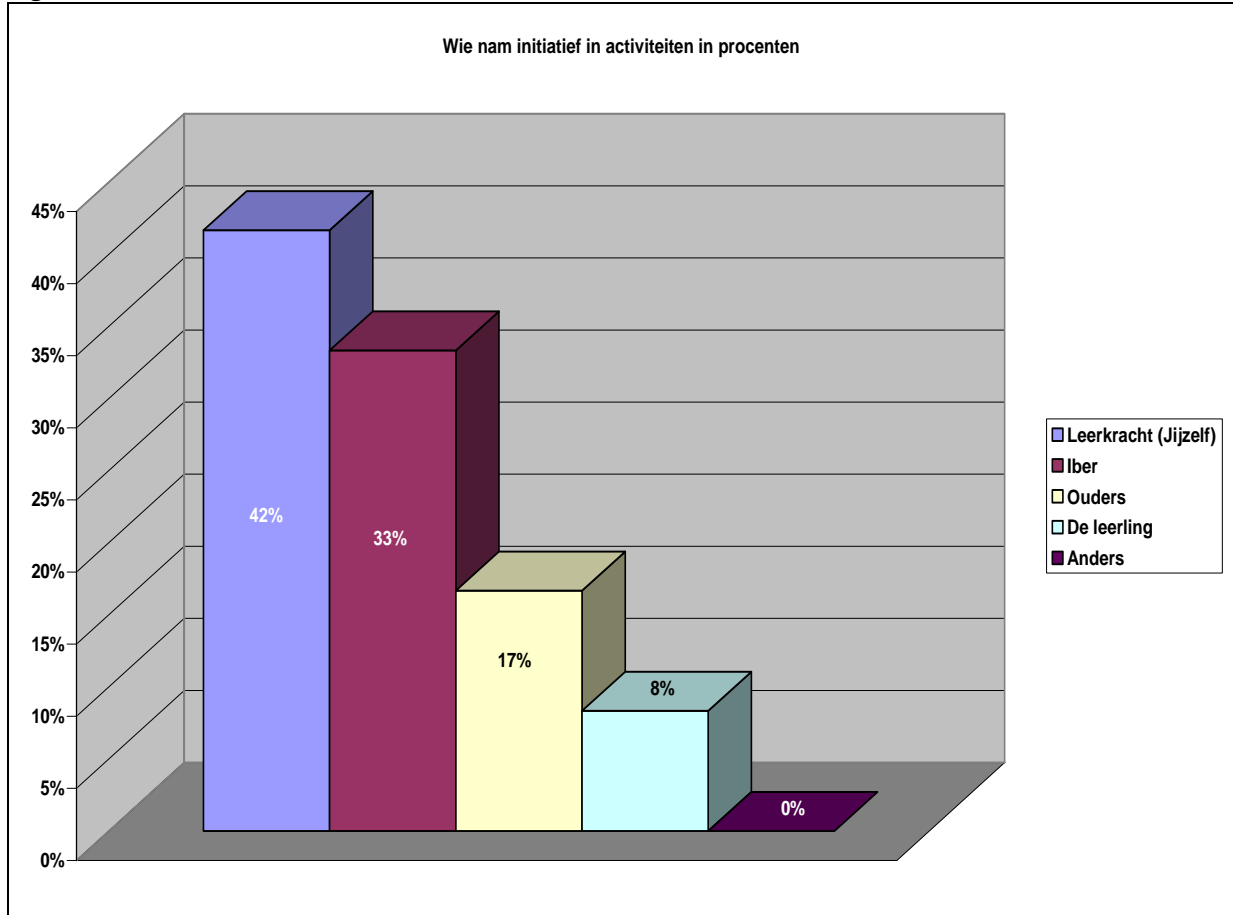
Aan de 6 leerkrachten van de groepen 2 is hier de vraag gesteld: Welke aanpak volgde je in de situatie van de lezende kleuter? Figuur 2 laat zien op welke wijze er aan deze kleuters tot nu toe begeleiding is geboden door de betreffende leerkrachten.

Het grootste %, namelijk 22 % koos tot nu toe voor eerst afnemen van de AVI en/of DMT toets om het daadwerkelijke leesniveau van de kleuter te bepalen en deze kleuter vervolgens leesboekjes op het juiste leesniveau aan te kunnen bieden en werkbladen met betrekking tot geletterdheid. Het afnemen van de toets ging hierbij dus vooraf aan de op het kind afgestemde begeleiding. De genoemde werkbladen kwamen uit de map Beginnende geletterdheid (uitgeverij Delubas).

Ook koos 22% van de leerkrachten voor extra uitdaging buiten de groep. Slechts in 6% van de gevallen werd er in overleg met IBer en ouders gekozen voor versneld doorgaan naar groep 3. Het betrof hier kinderen, geboren na 1 oktober die volgens de leerkrachten in het geheel voldoende gerijpt waren om naar groep 3 te gaan.

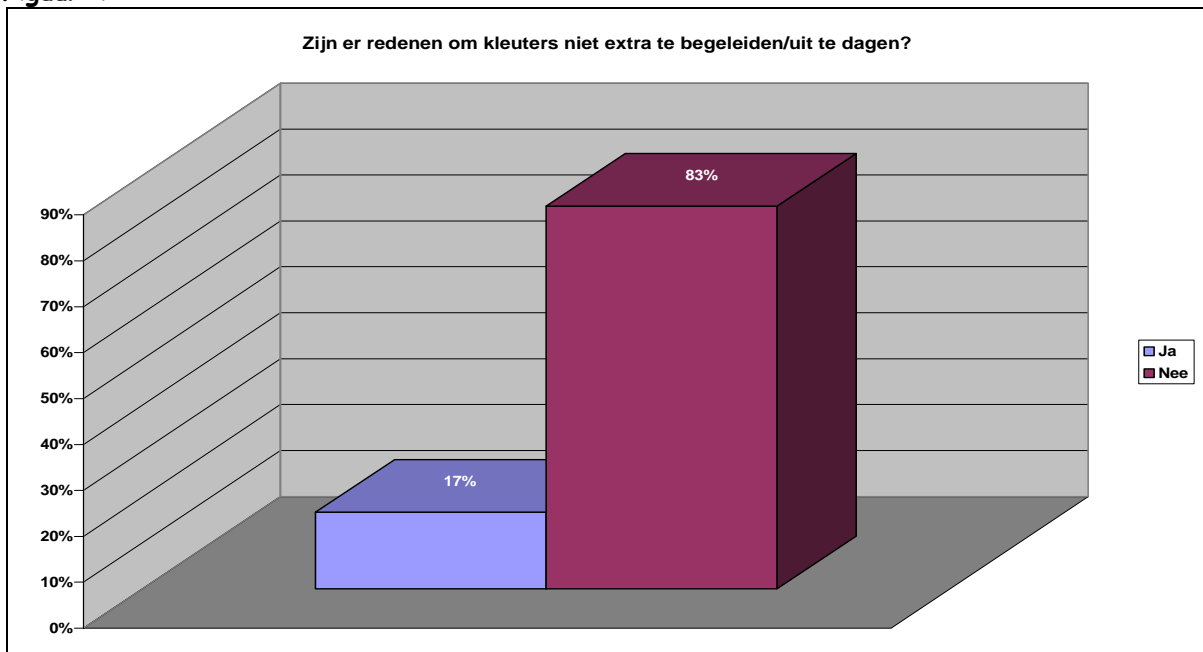
In geen van de gevallen werd voor de kleuter gekozen voor schrijfp opdrachten of leesinstructie volgens de methode van groep 3.

Figuur 3

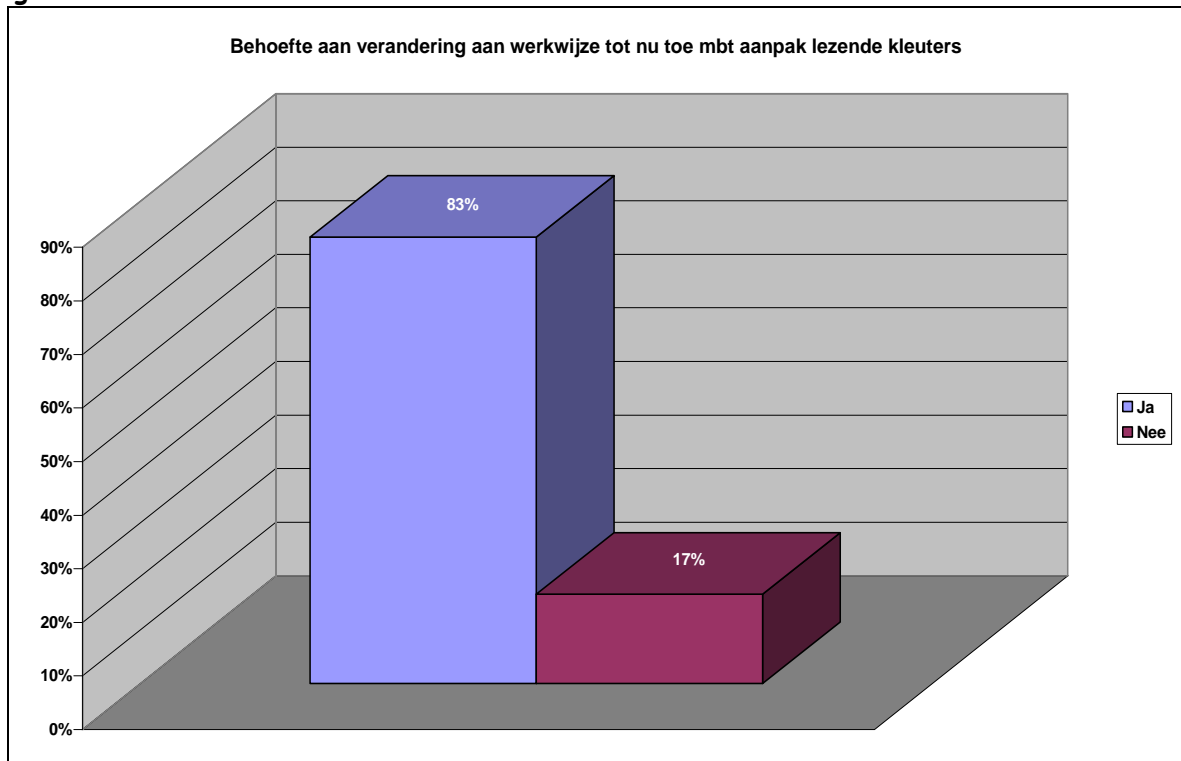
Het initiatief voor de extra activiteiten (zie figuur 3) werd door 5 leerkrachten zelf genomen (42%), weliswaar in overleg met de Iber en vervolgens ook met ouders. In 17% van de gevallen gaven ouders hiertoe aanzet door de leerkracht te melden over de situatie thuis met betrekking tot hun lezende kind in groep 2 .

Figuur 4

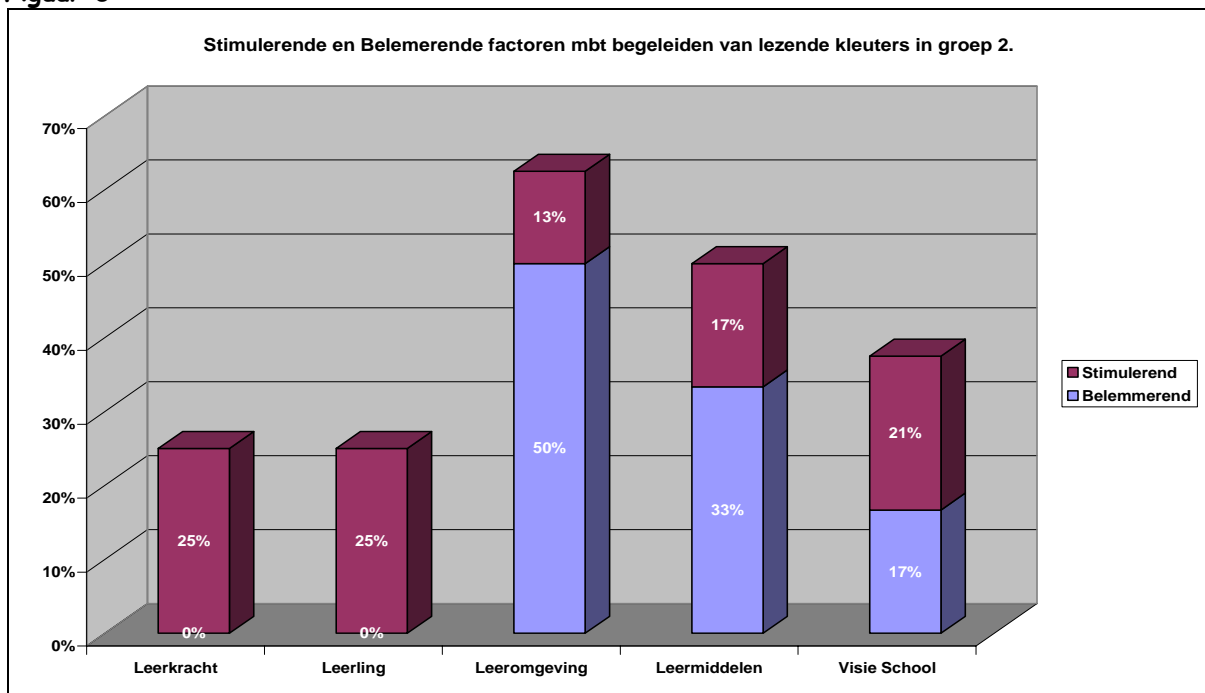
Uit figuur 4 wordt duidelijk dat het merendeel van deze groep leerkrachten het belang van extra uitdaging onderschrijft; slechts 17 % ziet reden om kleuters niet extra te begeleiden c.q uit te dagen.

Figuur 5

Voortkomend hieruit heeft toch 83% behoefte aan verandering in de werkwijze met betrekking tot de aanpak van de lezende kleuter (figuur 5).

Figuur 6

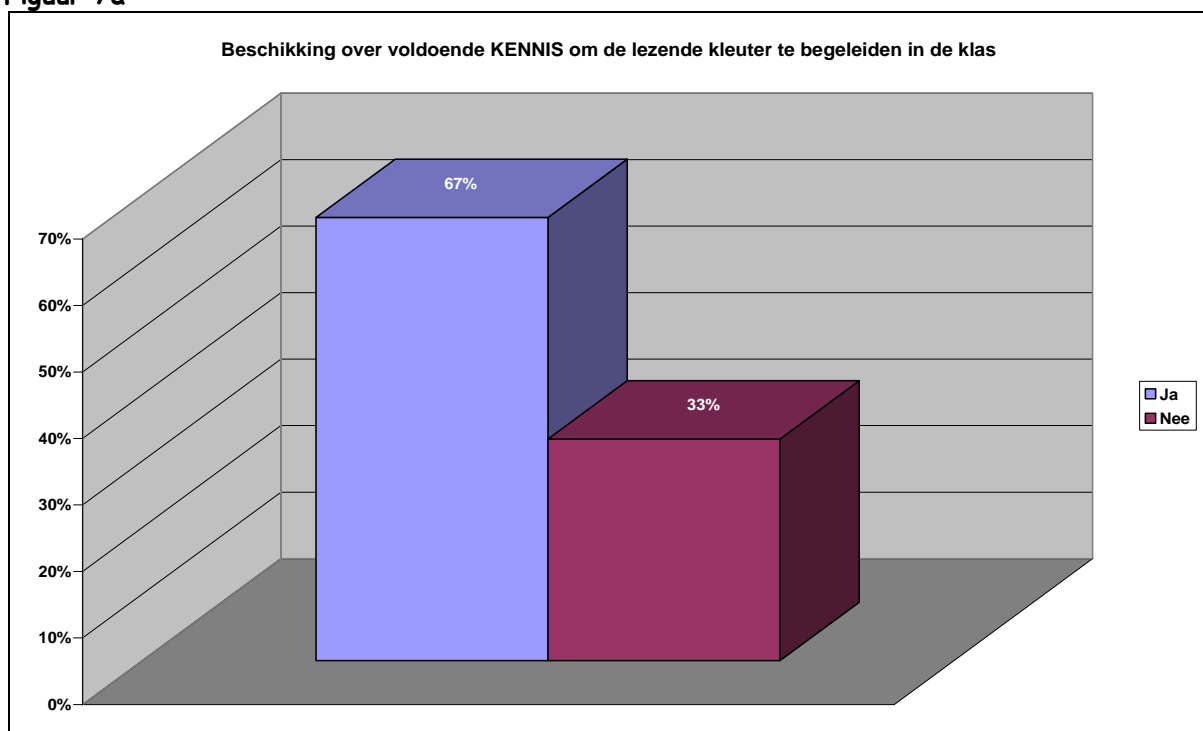

Vervolgens is onderzocht wat de ondervraagde groep als stimulerende en als belemmerende factoren ziet met betrekking tot het begeleiden van lezende kleuters in groep 2 (figuur 6). Als belemmerende factor ziet een groot deel (50%) toch de leeromgeving, de leermiddelen (33%) en in mindere mate de visie van de school (17%).

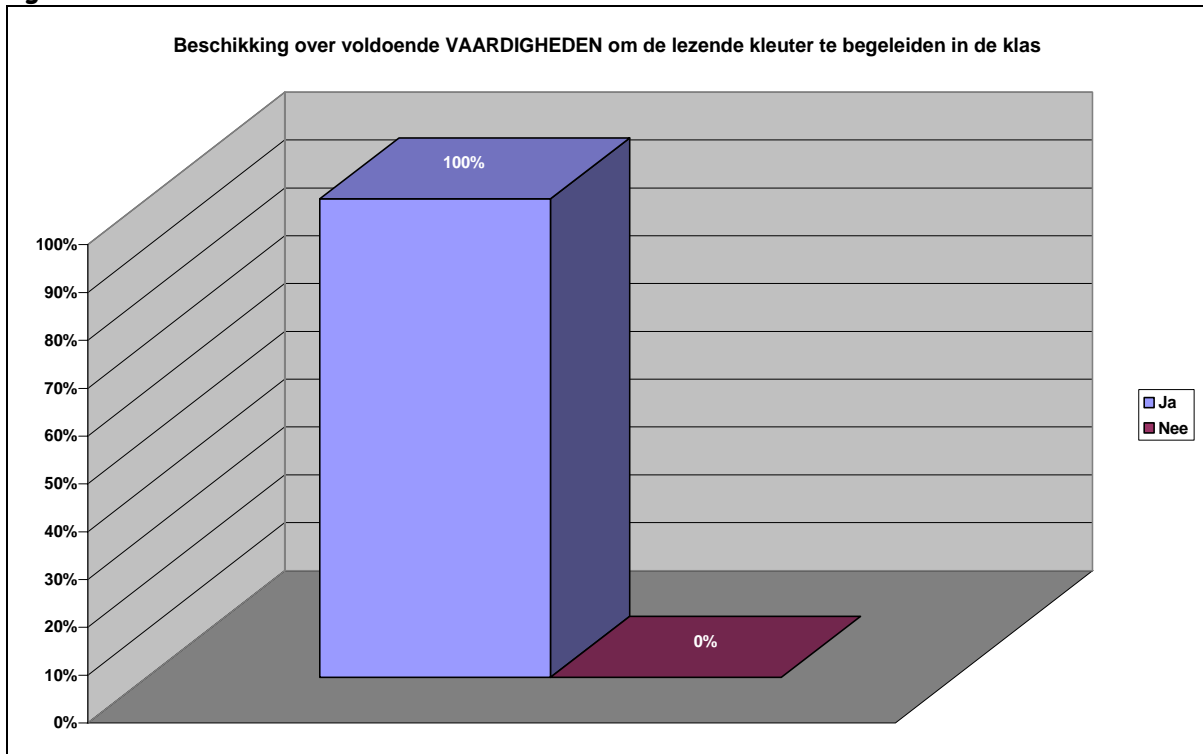
Bij het % leermiddelen dat als belemmerend wordt aangegeven, is wel rekening gehouden met het feit dat er op deze school pas sinds kort met een nieuw leermiddel, de methode De Leessleutel wordt gewerkt, waarvan echter ook eerder aangegeven dat dit voldoende begeleidingsmogelijkheden biedt en handvatten ter ondersteuning van de leerkracht om deze begeleiding op gestructureerde wijze vorm te kunnen geven.

Hier tegenover staat dat 25% van de onderzoeksgroep de leerkracht en de leerling als stimulerende factor ziet. Tevens ziet 21% de visie van de school juist als stimulerende factor. 25% ziet zichzelf en 50% ziet de leeromgeving als stimulerende factor in het begeleidingsproces van de lezende kleuter.

Figuur 7a

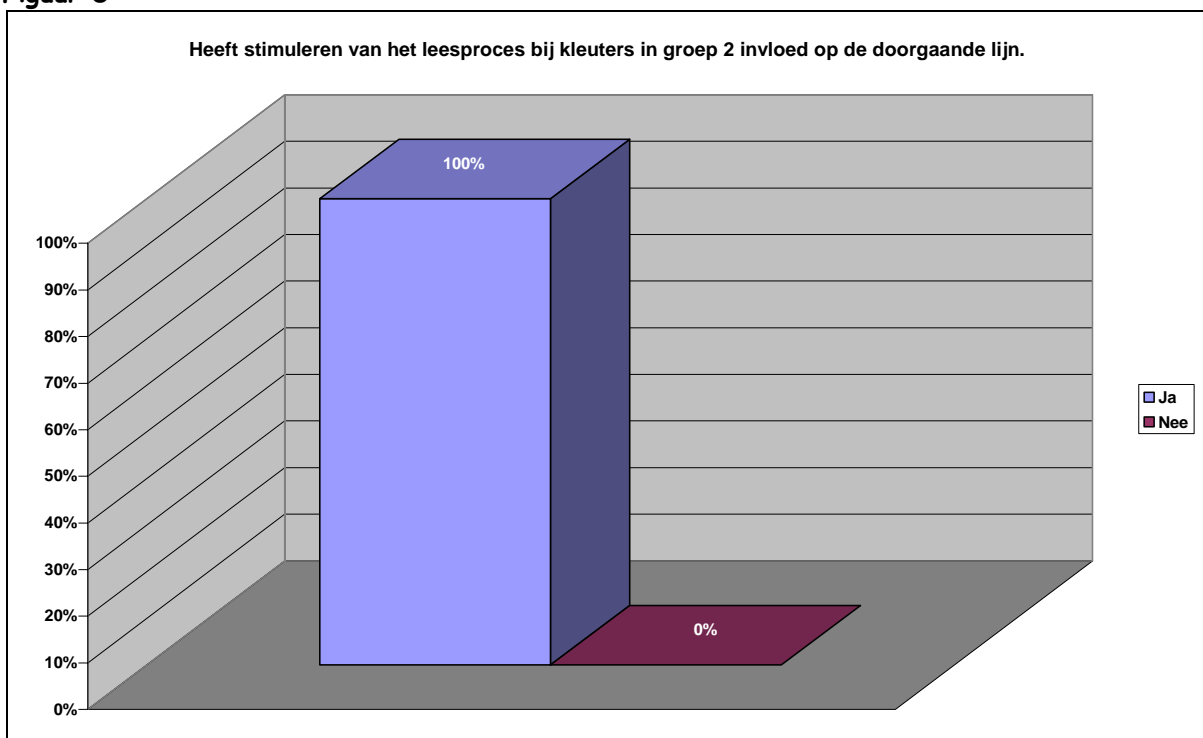

Figuur 7b

Om de lezende kleuter de juiste begeleiding te kunnen bieden, is in het onderzoek onderscheid gemaakt tussen het beschikken over kennis (figuur 7a) en over vaardigheden (figuur 7b). Figuur 7a laat zien dat het 33% van deze groep ontbreekt aan voldoende kennis om de doelgroep goed te begeleiden. Alle leerkrachten (100%) geven aan over voldoende vaardigheden te beschikken (figuur 7b).

Figuur 8

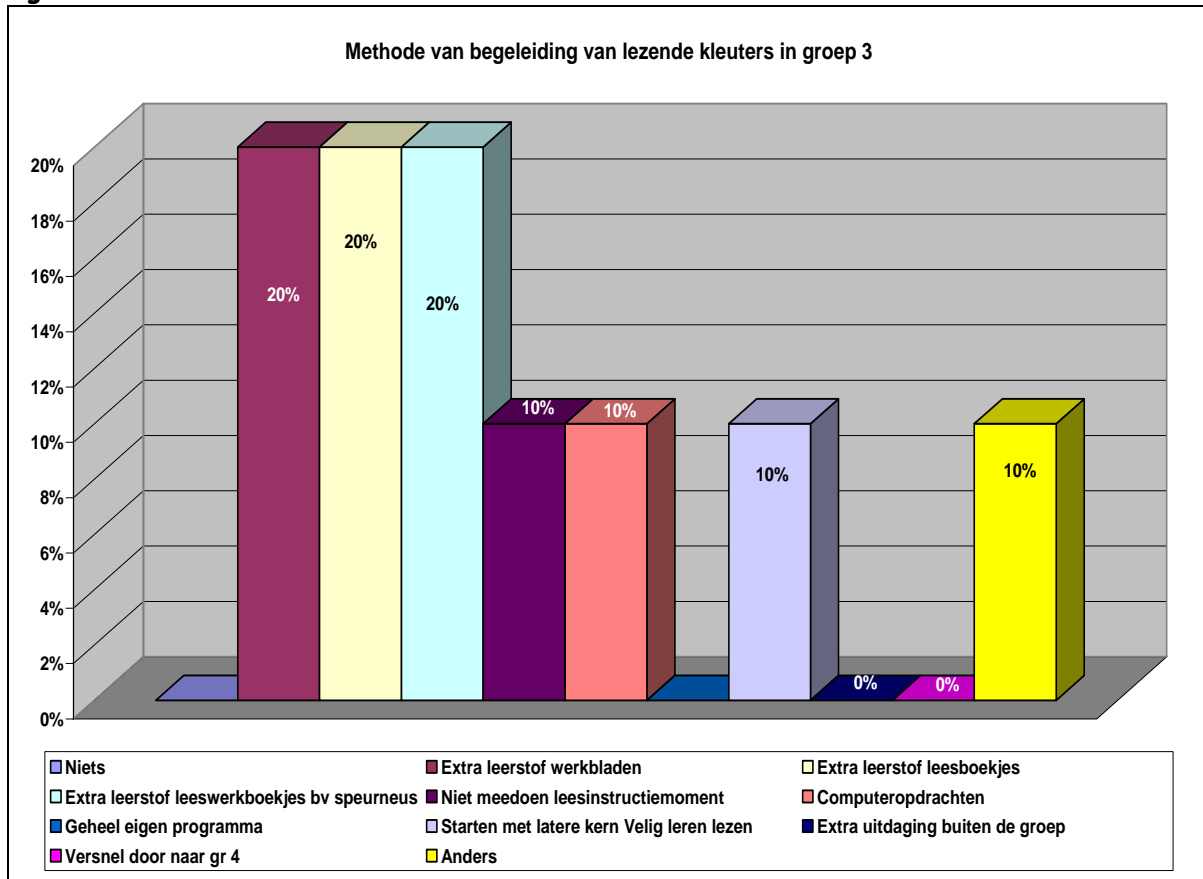

Eveneens geeft 100% aan dat het stimuleren van het leesproces bij kleuters invloed heeft op de doorgaande lijn (figuur 8) en dat dit bovendien een meerwaarde kan hebben voor deze leerlingen met het oog op groep 3.

4.5 Resultaten van het onderzoek onder leerkrachten van de groepen 3

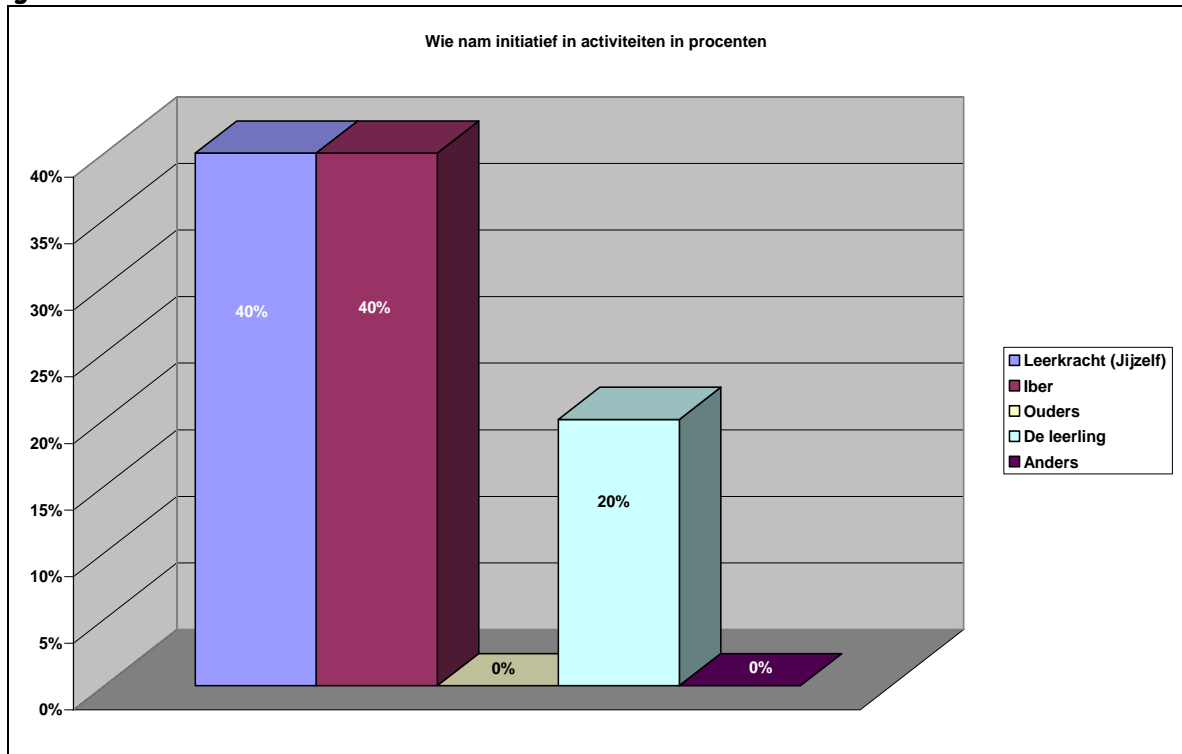
In de groepen 3 bestaat de onderzoeksgroep uit 3 leerkrachten die allen reeds ervaring hebben opgedaan met kinderen die begin groep 3 al konden lezen. Deze leerkrachten zijn allen 0-5 jaar werkzaam in deze groep.

Figuur 9

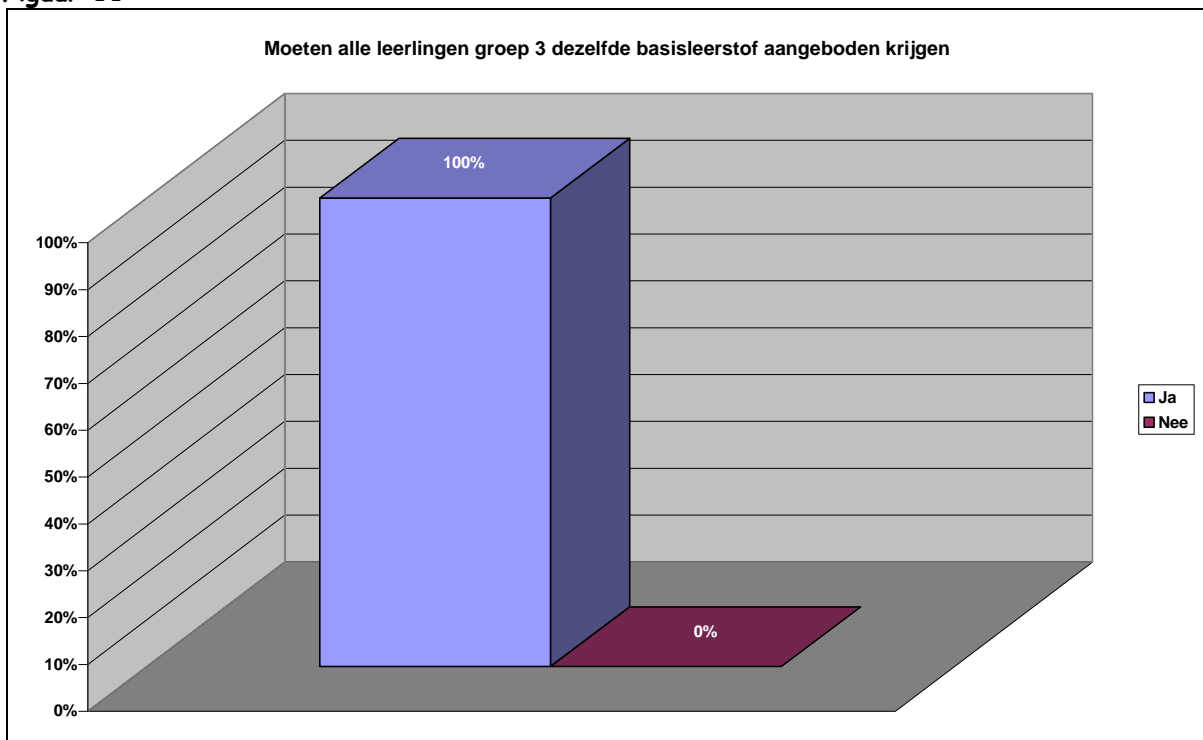
Ieder van deze onderzoeksgroep heeft de kinderen die begin groep 3 al konden lezen extra begeleiding geboden tot nu toe maar de methode van begeleiding liep zeer uiteen (figuur 9). Een even groot % leerkrachten (20%) bood deze kinderen begeleiding door extra leerstofaanbod in de vorm van werkbladen, werkboekjes en leesboekjes (allen 20%). Een kleiner %, namelijk 10% kwam aan de behoeftes van deze kinderen tegemoet door inzet van computeropdrachten en die kinderen niet mee te laten doen aan het instructiemoment behorend bij de les uit de leesmethode. Ook koos 10 % voor inzet van andere begeleiding; hier werd Veilig in stapjes genoemd. Dit materiaal behoort bij de op school voorheen gebruikte leesmethode Veilig leren lezen en valt eigenlijk tevens in de categorie werkboekjes. In geen van de gevallen werd gekozen voor versneld doorgaan of extra uitdaging buiten de groep.

Figuur 10

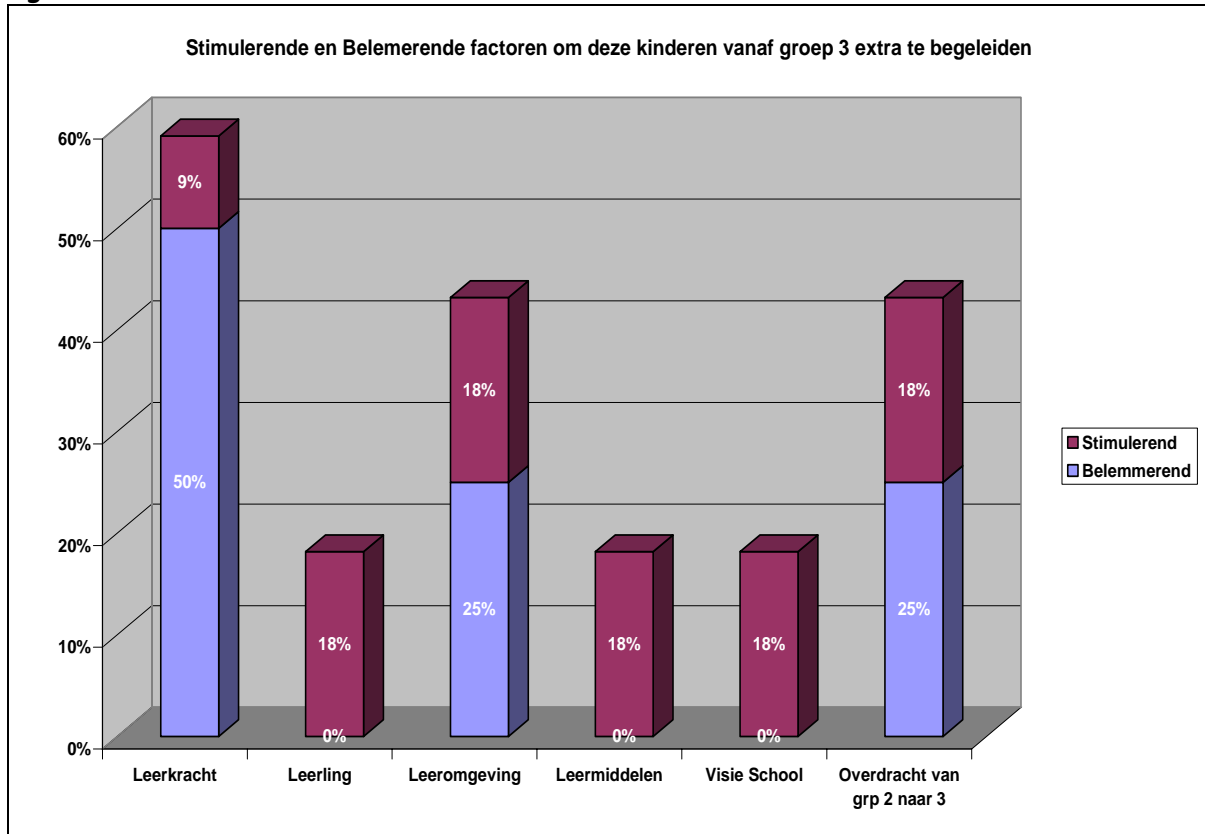
Figuur 10 laat zien dat het initiatief voor deze activiteiten in evenveel gevallen werd genomen door de IBer als door de leerkracht zelf. In 20% van de gevallen gaven de ouders hier aanzet tot het ontwikkelen van deze activiteiten. Belangrijk gegeven is dat het kind zelf nooit initiatief nam (0%) en dus kennelijk specifiek geen blijkt heeft gegeven van zijn/haar extra behoeften met betrekking tot het lezen in groep 3.

Figuur 11

Ondanks de diverse begeleidingswijzen in groep 3, zijn alle ondervraagden (100%) het eens over het feit dat niet alle leerlingen in groep 3 dezelfde leerstof aangeboden hoeven te krijgen en is de gehele groep (100%) als gevolg hiervan bereid tot extra begeleiding in groep 3 als het gaat om kinderen die begin groep 3 reeds kunnen lezen (figuur 11).

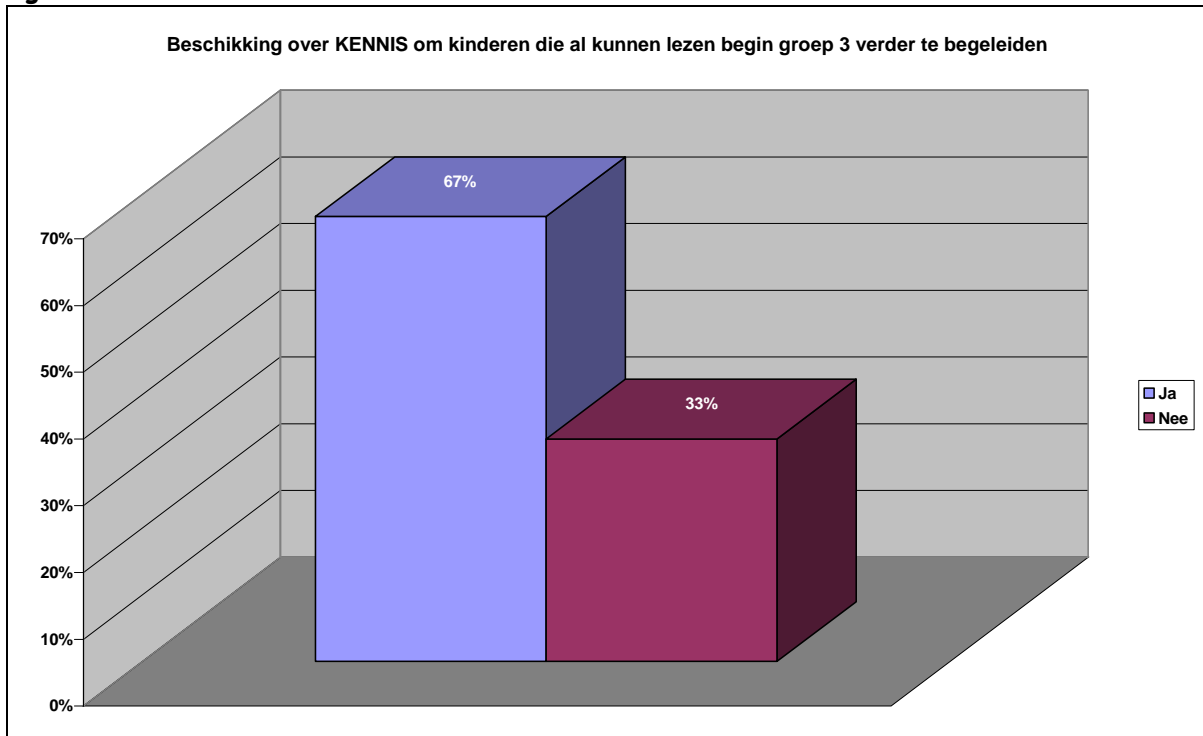
Figuur 12

In figuur 12 is te zien dat 50% van de onderzoeksgroep in de groepen 3 zichzelf hierbij ziet als belemmerende factor. Als overige belemmerende factoren worden aangegeven de leeromgeving (25%) en de overgang van groep 2 naar 3 (25%).

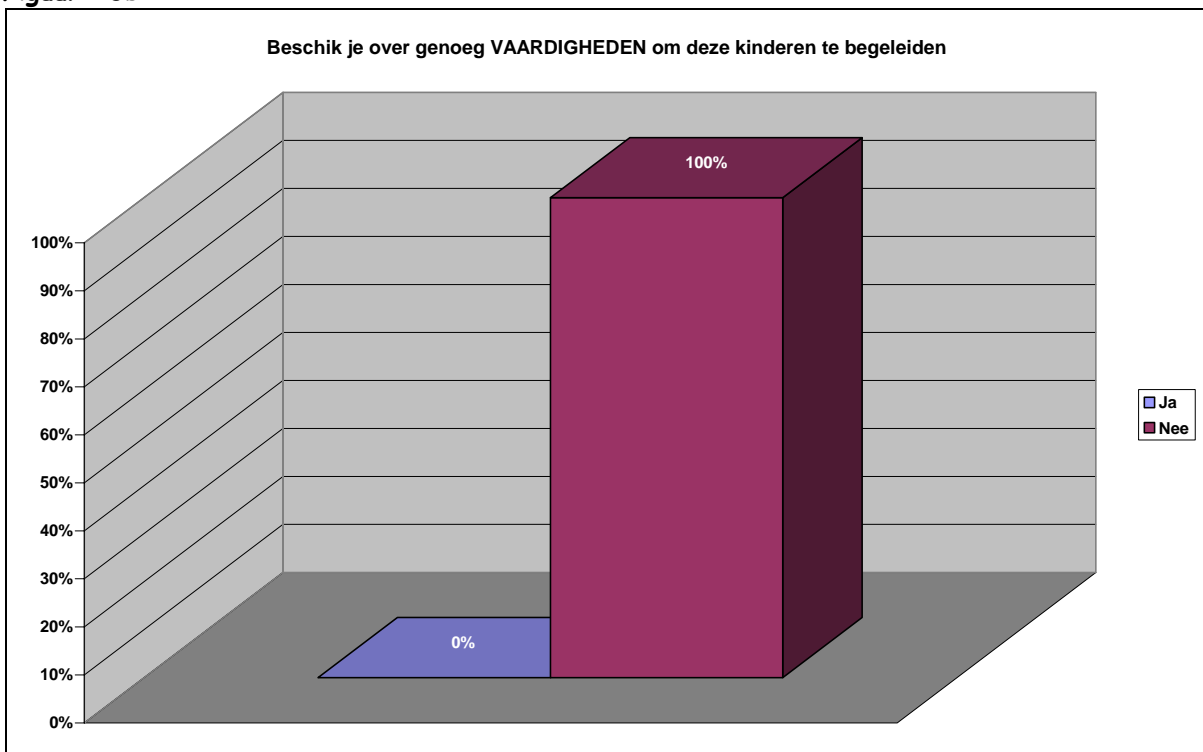
Als stimulerende factoren om deze kinderen vanaf begin groep 3 te begeleiden ziet een evenredig percentage (18%) de leerling, de leermiddelen en de visie van de school en een iets kleiner percentage (14%) de leeromgeving en de overgang van groep 2 naar 3. Slechts 9% van de onderzoeksgroep ziet zichzelf hier als stimulerende factor.

Figuur 13a

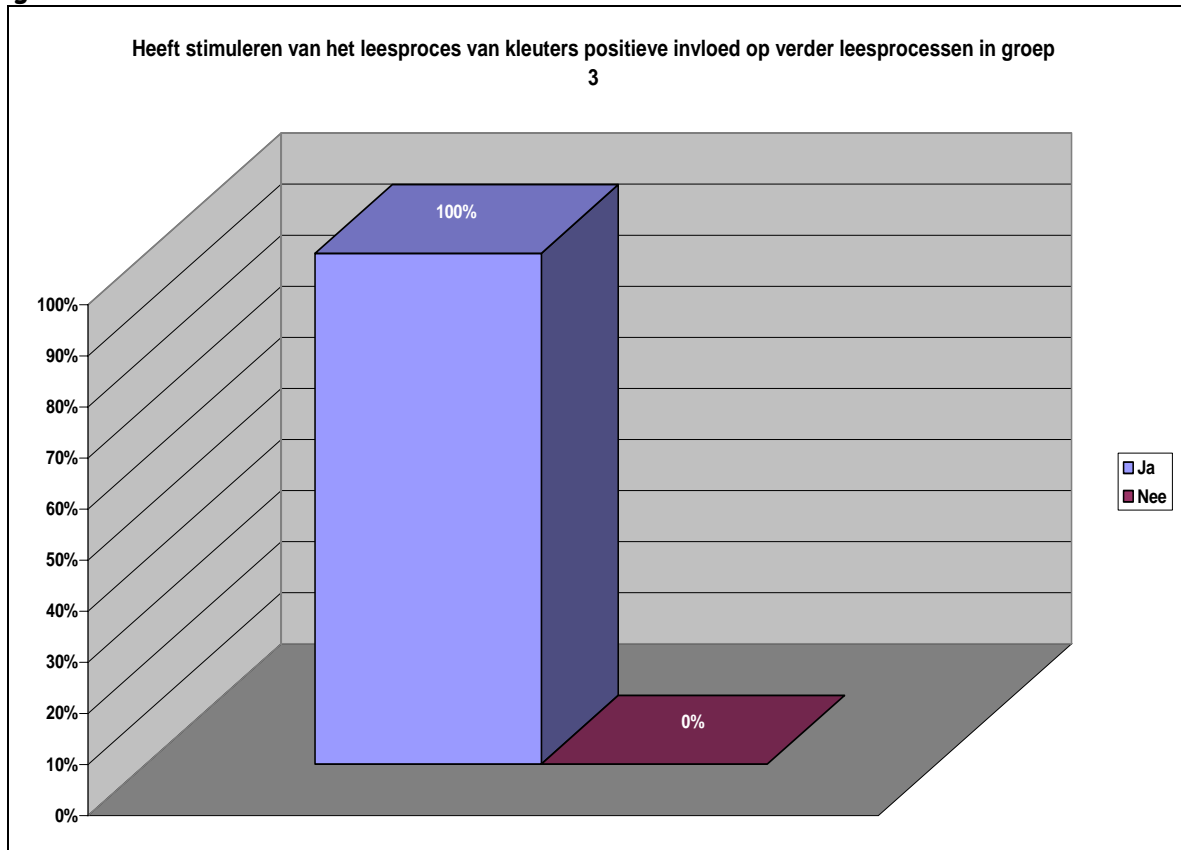
Toch geeft 67% van de groep aan wel over voldoende kennis te beschikken om die begeleiding te bieden. De overige 33% heeft hieromtrent behoefte aan meer kennis (figuur 13a).

Figuur 13b

De gehele groep acht zichzelf onvoldoende vaardig om deze leerlingen goed te begeleiden (figuur 13b)

Figuur 14

Tevens geeft de gehele groep (100%) aan dat het stimuleren van het leesproces bij kleuters een positieve invloed heeft op het verdere leesproces in groep 3 (figuur 14).

4.6 Resultaten van het vraaggesprek met enkele lezende kleuters

Tabel 1

	vragen	ja	nee	soms	mezelf	broer/ zus	mama	juf
1	Vind je het leuk om letters te leren?	100%	0%					
2	Vind je het leuk om letters te schrijven?	100%	0%					
3	Van wie heb je letters geleerd?				40%	40%	20%	0%
4	Lees je graag op school?	40%	0%	60%				
5	Lees je graag thuis?	100%	0%					
6	Lees je liever thuis dan op school?	40%	20%	40%				
7	Wil je op school liever lezen dan spelen?	40%	60%					
8	Word je graag opgehaald uit de klas om met letters bezig te zijn?	80%	20%					

Bij dit vraaggesprek hebben alle vijf kleuters aangegeven dat ze het leuk vinden met letters en woorden bezig te zijn. Ze vinden hierbij het even leuk om te schrijven als te lezen.

Alle kinderen hebben thuis veel letters geleerd, naast het normale aanbod van de letters die in groep 2 aan de gehele groep zijn aangeboden.

De wijze waarop kinderen thuis in aanraking zijn gekomen met letters verschilt wel van elkaar.

Uit de tabel is af te lezen dat de invloed van thuis bij het leren van de letters groot is; 60% van deze groep kinderen heeft de letters thuis van mama of een oudere broer of zus geleerd. 40% heeft het zich de letterkennis zonder hulp eigen gemaakt.

Opvallend hier is dat slechts 40% daadwerkelijk graag op school leest. 60% geeft aan dit soms graag te doen. In vergelijking tot de thuissituatie (100%) liggen deze percentages dus op school lager. In vraag 6 is dit beeld terug te zien. 40% geeft aan liever thuis dan op school te lezen, 40% vindt dit soms het geval en 20% leest niet perse liever thuis dan op school.

Eveneens blijkt uit deze tabel dat de groep ook erg graag speelt; 60% geeft aan liever te spelen dan te lezen in groep 2. Spelen en zelfontdekkende materialen scoren dus hoog, zo blijkt uit dit vraaggesprek.

Opvallend tenslotte is hier dat 80% aangeeft graag opgehaald te worden om buiten de klas met letters bezig te zijn.

Dit laatste was ook waarneembaar tijdens dit vraaggesprek; de kleuters waren erg gemotiveerd en enthousiast over het aangeboden materiaal.

Ten behoeve van dit gesprek is vooraf een aantal leesontwikkelingsmaterialen verzameld waaruit de leerlingen aan het einde van het gesprek een keus mochten maken. Materialen waaruit gekozen kon worden waren: leesspelletjes, werkbladen behorend bij de Leessleutel, letterdoos, stempeldoos, schrijfpoddracht, magneetletters en leesboek.

Niemand van deze groep kleuters koos daarbij voor de werkbladen of het werkboekje. De zelfontdekkende materialen zoals de letterdoos, magneetletters, stempeldoos scoorden het hoogst samen met het gewone leesboekje.

Helaas is er tijdens het vraaggesprek deze kleuters niet gevraagd hun motivatie zelf te verwoorden.

Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen

Hoe om te gaan met de lezende kleuter in groep 2 (en 3)?

5.1 Wat zegt de literatuur ten aanzien van de lezende kleuter?

Wanneer een kind al meer dan 20 letters kent en mkm- woorden kan lezen, acht de theorie het van belang het kind, op school en thuis met betrekking tot de gehele ontwikkeling, in ogenschouw te nemen. Kleuters ontwikkelen zich niet allemaal in een gelijk tempo en het moment waarop zij aan lezen toe zouden zijn, varieert volgens de literatuur (Vernooy, K. 2004 en Goorhuis, S. 2006). Wanneer kleuters daadwerkelijk aan lezen toe zijn, verdient het aanbeveling aan deze behoefte tegemoet te komen. Met lezen kun je niet vroeg genoeg beginnen (Vernooy, K. 2004).

Er dient rekening gehouden te worden met het feit dat onderwijs aan jonge kinderen en daarmee ook aan de lezende kleuter, niet is gebaat bij een didactische aanpak maar het kind wel een omgeving moet bieden waar spelenderwijs nieuwe ontwikkelingskansen worden geboden (Goorhuis, S. 2006).

Duidelijk is dat het belang van het kind bovenaan staat. Wanneer het kind intrinsiek gemotiveerd met letters en woorden bezig is, ook wanneer die behoefte groter is dan in het normale leerstofaanbod geboden wordt, is het verantwoord aan de behoefte om te lezen tegemoet te komen, mits het kind dit op een zelfontdekkende wijze mag doen, er geen gestructureerd methodisch leesonderwijs wordt gegeven (Vernooy, K. 2003) én de leerkracht voldoende deskundigheid bezit om het kind te begeleiden in het proces van het aanvankelijk lezen (Vernooy, K. 2004 en IRA 2000). Daarbij is het niet perse noodzakelijk dat een kind alle deelvaardigheden geïsoleerd beheerst (Huizinga, H. 1993 en Ahlers, L. 2006). Tijdens het lezen ontwikkelen deze deelvaardigheden zich verder (Smits, A. 2006). Een goed ontwikkeld fonemisch bewustzijn is echter wel belangrijk om (verder) te gaan lezen (Yopp, H. K. en Yopp, R. H. 2000). Eveneens is het opdoen van letterkennis in groep 2 zeer waardevol gebleken voor het verloop van het aanvankelijk leesproces (Braams, T. en Bosman, A.M.T. 2004).

Tevens kan uit de literatuur worden geconcludeerd dat de activiteiten met betrekking tot het lezen in groep 2 betekenisvol moeten zijn voor het kind (Aarnoutse, C. 2004). Het kind moet de mogelijkheid hebben tot sociaal leren (Hovinga, D. 1999) en strategisch leren (Kleef, M. en Tomesen, M. 2005). Ook moet het kind zich competent (blijven) voelen in de leeromgeving (Vernooy, K. 2004 en Hovinga, D. 1999).

Na groep 2 heeft de lezende kleuter recht op extra stimulans met betrekking tot leesactiviteiten (Stainthorp, R. en Hughes, R. 2004, Janson, D. 2004) en zal ook bij aanvang van groep 3 aan dit kind extra uitdaging en begeleiding geboden moeten worden (Huijbregts, S. en Förner, M. (1999).

5.2 Welke veranderingen zijn noodzakelijk en gewenst ten aanzien van het begeleiden van de lezende kleuter in de praktijk?

Alle leerkrachten in de groepen 2 zien het belang van extra uitdaging ten aanzien van kleuters die al lezen in deze groep. Tot nu toe is een ieder daar naar eigen inzicht en mogelijkheden mee bezig geweest. Duidelijk is echter geworden dat dit niet naar ieders tevredenheid is. Het merendeel van de groep (83%) heeft dan ook behoefte aan verandering en wil de lezende kleuter graag meer uitdaging bieden binnen de groep.

De leeromgeving wordt nog als belemmerend ervaren; wellicht heeft dat te maken met de vorm waarin leerkrachten extra begeleiding zouden willen geven of het gebrek aan uitdagende materialen in de groep.

Slechts 25% ziet zichzelf in het begeleiden van de lezende kleuter als stimulerend; gebrek aan kennis speelt hierin een rol. Die kennis is onontbeerlijk voor het begeleiden van de lezende kleuter, zoals ook uit het theoretisch onderzoek is gebleken (IRA 2000 en Vernooy, K. 2004). Positief in dit opzicht is dat alle leerkrachten van de groepen 2 (100%) aangeven over voldoende vaardigheden te beschikken om de begeleiding uit te voeren. Dit hangt samen met de werkwijze in groep 2 waarbij er al veel wordt gewerkt in kleine groepen waarbij er voldoende differentiatiemogelijkheden zijn om aan de individuele behoeftes tegemoet te komen.

Om de lezende kleuter op de Margrietschool beter te kunnen begeleiden in de toekomst, is uitbreiding van kennis bij de leerkrachten van de groepen 2 met betrekking tot het aanvankelijk leesproces gewenst zonder daarbij dit aanvankelijk lezen methodisch aan te bieden (Vernooy, K. 2003). De groep zal hiertoe voldoende gemotiveerd zijn vanwege het door hen onderschreven belang van extra uitdaging met betrekking tot de lezende kleuter en de hieruit opgeleverde meerwaarde voor het leesproces in groep 3.

Ook in de groepen 3 zien alle leerkrachten het belang van extra uitdaging wanneer een kind aan het begin van deze groep al kan lezen. Geen van de betreffende leerkrachten toont weerstand om deze kinderen te begeleiden. Alle leerkrachten zien het belang van differentiatie, ook dus wat betreft de extra uitdaging aan het lezende kind (Huijbregts, S. en Förrer, M. 1999) maar de helft van deze leerkrachten ziet zichzelf hierbij wel als belemmerende factor. In grote mate wordt dit veroorzaakt doordat men zich onvoldoende vaardig acht deze begeleiding uit te voeren in de praktijk. De leerkrachten in de onderzoeksgroep hebben gemiddeld 0-5 jaar ervaring in groep 3.

Positief bij leerkrachten van groep 3 is echter dat een groot deel aangeeft de leermiddelen als stimulerend te zien. Wellicht had dit percentage nog hoger gelegen wanneer leerkrachten al meer ervaring hadden opgedaan met het werken met de leesmethode De Leessleutel, waarbij er zeer veel aandacht blijkt voor differentiatie. Ook het boek Stap voor stap differentiëren in groep 3 (Huijbregts, S en Förrer, S. 1999) kan leerkrachten naast theoretische ondersteuning, praktijkgerichte adviezen geven.

Tussen kennis hebben van theorie, praktijkgerichte adviezen én het daadwerkelijk uitvoeren in de praktijk kan veel verschil bestaan. Het werken met de nieuwe methode De Leessleutel heeft tijd nodig; leerkrachten kunnen leren door te doen. Door regelmatig met elkaar te reflecteren op het proces van differentiatie in groep 3 kan de begeleiding aan de doelgroep aangepast c. q verbeterd worden.

De kennis is er bij de leerkrachten van de groepen 3. De vaardigheid om de begeleiding uit te voeren in de eigen praktijk, verdient verdere aandacht.

5.3 De lezende kleuter

De lezende kleuter in groep 2, waar het in dit onderzoek om gaat, blijkt op school in groep 2 wel te willen lezen, maar geeft in veel gevallen toch de voorkeur aan het spelen als het de eigen klassenomgeving betreft. Alhoewel de meeste van deze kleuters de niet aangeboden letters en het lezen van mkm- woorden thuis geleerd hebben, willen deze kleuters op school af en toe wel graag met geletterde activiteiten en lezen bezig zijn. Het bieden van een rijke geletterde omgeving waarin voor hen altijd op ieder moment de mogelijkheid bestaat aan deze behoefte tegemoet te komen, is zeer gewenst (Vernooy, K. 2003 en Ahlers, L. 2006).

Bijna alle kleuters vinden het leuk om in een groepje met geletterde activiteiten bezig te zijn. Theoretisch onderzoek heeft echter uitgewezen dat het geen aanbeveling verdient deze groep begeleid instructie te geven (Vernooy, K. 2003). Wanneer aan deze behoefte bij deze lezende kleuters tegemoet wordt gekomen, is het wenselijk hier rekening mee te houden en hen ook dan de mogelijkheid te bieden om op zelfontdekkende wijze met lezen bezig te zijn, wel onder deskundige begeleiding van de leerkracht (Vernooy, K. 2003).

Het in dit onderzoek genoemde gebruik van leeswerkbladen blijkt niet uitdagend voor deze kleuters; geen van hen kiest hier ook voor tijdens het vraaggesprek en ook eerdere praktijkvoorbeelden maakten de weerstand van deze kinderen hiertoe duidelijk. Kennelijk is deze vorm nog niet betekenisvol genoeg. Bovendien blijkt dat kleuters het leuk vinden samen bezig te zijn; betekenisvol en sociaal leren verhoogt de motivatie! Het routineboek, behorend bij de gebruikte methode De Leessleutel, biedt hiertoe veel waardevolle begeleidingsadviezen.

5.4 Opbrengst van het onderzoek

Uit dit onderzoek is duidelijk gebleken dat de opvattingen met betrekking tot het stimuleren van geletterdheid en het leesproces in groep 2 en daarna ook 3, in de theorie en de praktijk van de Margrietschool positief zijn; het belang van het bieden van begeleiding aan lezende kleuters en het positieve effect ervan, blijkt uit het literatuuronderzoek en wordt ook in de praktijk van de school erkend.

Wanneer kleuters zelf de behoefte voelen met het lezen bezig te zijn, is er op basis van dit onderzoek geen reden, hieraan niet tegemoet te komen op de Margrietschool.

Om te komen tot een doorgaande lijn van groep 2 naar 3, waarin afspraken over de begeleiding van de lezende kleuter zijn vastgelegd, is uitbreiding van kennis met betrekking tot het proces van aanvankelijk lezen bij leerkrachten van groep 2 wel eerst gewenst.

Wat leerkrachten van groep 2 zich in dit onderzoek exact voor hebben voor gesteld bij de belemmerende leeromgeving, dient nog verder uitgediept te worden.

Tevens is het begeleiden van leerkrachten in groep 3 bij het werken met de nieuwe leesmethode De Leessleutel een voorwaarde om ook daar te komen tot een optimale vorm van begeleiding aan kinderen begin groep 3 al lezen.

5.5 Aanbevelingen voor de Margrietschool

Op basis van het onderzoek wordt het volgende aanbevolen:

- Uitbreiding van de kennis van leerkrachten bij de groepen 2 met betrekking tot het aanvankelijk leesproces. De mogelijkheden met betrekking tot het uitbreiden van kennis ten aanzien van het begeleiden van de lezende kleuter overleggen met de IBer en de directie van de school.
- Creëren en/of uitbreiden van een rijke leeromgeving voor de lezende kleuter in groep 2, met voldoende uitdagende materialen (geen werkbladen).
- Collegiale consultatie onder leerkrachten van de groepen 2.
- Komen tot een eenduidige werkwijze ten aanzien van het begeleiden van de lezende kleuter in de groepen 2.
- Uitbreiding van de vaardigheden bij de leerkrachten van de groepen 3 met betrekking tot het uitvoeren van extra begeleiding aan lezende kinderen in deze groep.
- Scholing met betrekking tot gebruik in de praktijk van methode De Leessleutel: Komend schooljaar wordt er op de Margrietschool extra scholing ingekocht om te komen tot een goede implementatie van de methode De Leessleutel. Het verdient aanbeveling de conclusie met betrekking tot de onderzoeksgegevens van leerkrachten in groep 3, hierin mee te nemen.
- Collegiale consultatie onder de leerkrachten van de groepen 3
- Overleg over de doorgaande lijn tussen groep 2 en 3 ten aanzien van het begeleiden van de lezende kleuter tussen betreffende leerkrachten, in samenspraak met de IBer(s).
- Ervaringen omtrent het bovenstaande aan het einde van het komend schooljaar evalueren.
- Afspraken vastleggen en toevoegen aan het vademecum van de school.

Voorafgaand hieraan zal dit onderzoek worden gepresenteerd aan onder- en middenbouwleerkrachten, IBER(s) en directie van de Margrietschool.

Literatuur

Aarnoutse, C. A. J. (2004) *Ontwikkeling van beginnende geletterdheid*. Nijmegen, Thieme mediacentrum

Aarnoutse, C. en Verhoeven, L. (1999) *Tussendoelen beginnende geletterdheid: een leerlijn voor groep 1 t/m 3*

Ahlers, L. (2006) *Basisstructuur doorgaande lijn 3-13jarigen CPS Amersfoort*

Baarle, E. van (2007) *Vroeg lezen veroorzaakt dyslexie* over het nieuwe boek van Ewald Vervaet in *Schooljournaal* nummer 19 juni 2007

Bosman, A.M.T., van Orden, G. (2003) *Het fonologisch coherentiemodel voor lezen en spellen*. In *Pedagogische studiën* 5 2003

Braams, T en Bosman, A.M.T (2004) *Fonologisch zwakke kleuters profiteren van letterkennis opgedaan in groep 2 en zeer intensieve lees- en spellingsinstructie in groep 3* via www.tbraams.nl

Coyne, Michael D, Kame'enui, Edward J. and Simmons, Deborah C. (2004) *Improving beginning reading instruction and intervention for students with Ld*. via database Academic Search Elite

Duerings, J, Siemonsma, M. en Zouw van der K. (2007) *De Leessleutel routineboek voor groep 1 en 2* Malmberg

Goorhuis-Brouwer, S. (2006) *Mogen peuters nog peuteren en kleuters nog kleuteren?* In *De wereld van het jonge kind* januari 2006

Harinck, F (2006) *Basisprincipes praktijkonderzoek* Garant Apeldoorn

Hijbregts, S. en Förner, M. (1999) *Stap voor stap differentiëren bij het leren lezen in groep 3*. Amersfoort CPS

Huizinga, H. (1993) *Kinderen leren lezen*. Baarn HB uitgevers

Hovinga, D. (1999). *In mijn naam zitten twee rondjes. Een onderzoek naar de leesontwikkeling van jonge kinderen*. Den Haag Biblion Uitgeverij.

Inspectie Onderwijs (2006) *Brochure Iedereen kan leren lezen inspectierapport september 2006*

International Reading Association (2000) *Position Statement: Making a difference means making it different. Honoring children's rights to excellent reading instruction* Delaware, International Reading Association

Janson, D (2004) *Hoera, ik kan lezen; kinderen die al goed lezen in groep 3*. In *Talent* maart 2004

Joyce, B., Hryrauk, M. and Calhoun, E. (2003) Learning to read in kindergarten: has curriculum development bypassed the controversies? In Phi Delta Kappan October 2003

Kleef, M. van en Tomesen, M. (2002) Werken met prototypen. In Stimulerende lees-en schrijfactiviteiten in de onderbouw.

Kleef, M en Tomesen, M. (2005) Kenmerken van effectief onderwijs in strategisch lezen en schrijven. In strategisch lezen en schrijven met jonge kinderen. Prototypen voor lees -en schrijfonderwijs in betekenisvolle contexten Nijmegen, Expertisecentrum Nederlands

Kool, de P. (2003) Lezen is leuk. Zo helpt U uw kind leren lezen. In buitenband oktober 2003

Pronk, I. (2007) Leren lezen en schrijven in Trouw 26 juni 2007

Rieben, L, Ntamakiliro, B. Gonthies, M. Fayol (2005) Effects of various early writing practises on reading and spelling. In Scientific Research of reading 9 2005

Smits, A. (2006) Dyslectische kinderen leren lezen. Amsterdam uitgeverij Boom

Stainthorp, R and Hughes, D (2004) What happens to precocious readers at age of 11? Via database Eric

Verhoeven, L. (1994). Ontluikende geletterdheid. Een overzicht van de vroege ontwikkeling van lezen en schrijven. Lisse Swets & Zeitlinger.

Vernooy, K. (2002) Elk kind een lezer. In OBN oktober 2002

Vernooy, K. (2003) Mythen en het leren lezen. via www.cps.nl

Vernooy, K. (2004) Alle kinderen vlot leren lezen. Amersfoort CPS

Vernooy, K. (2005) Elke leerling een competente lezer. Groningen Wolters-Noordhoff

Wentink, H. en Verhoeven, L.(2001) Protocol leesproblemen en dyslexie Nijmegen Expertisecentrum Nederlands

Wiltink, H. Huijbregts, S en Förner, M. (2002) Fonemisch bewustzijn. Amersfoort CPS

Yopp, H. K en Yopp, R. H (2000) Supporting phonemic awareness development in the classroom. In The reading teacher vol.54 no.2

Geraadpleegd:

www.DeLeessleutel.nl De Leessleutel voor groep 1 t/m 3

www.deLantaarn.nl Al in groep 2 met lezen beginnen?

www.tbraams.nl

www.expertisecentrum.nl

www.cps.nl

Database: Academic Search Elite en Eric

Overzicht van de opzet van het onderzoek

Onderzoeksplan

Fase	Wat ga ik doen?	Wat wil ik weten?
Probleem verhelderen, oriëntatie.	<p>Uitgangssituatie en veranderingswensen/mogelijkheden toetsen in de huidige groepen 2 middels enquête.</p> <p>Informatie verzamelen van huidige groep kleuters die meer dan 20 letters kennen middels kort vraaggesprek.</p> <p>-----</p> <p>Uitgangssituatie en veranderingsmogelijkheden toetsen in de huidige groepen 3 middels enquête)</p>	<p>Hoe gaan de leerkrachten nu om met kleuters die al lezen? Zijn er verschillen in aanpak per groep? Wat zijn eventuele veranderingswensen en mogelijkheden ?</p> <p>Hoe ervaren deze kleuters de activiteiten zoals momenteel aangeboden in hun groep en wat hebben zij als wens?</p> <p>-----</p> <p>Hoe zijn de leerkrachten van groep 3 dit jaar omgegaan met kinderen die begin groep 3 al konden lezen? Wat zijn eventuele veranderingswensen en mogelijkheden?</p> <p>Wat is de mening van deze leerkrachten (groepen 2 en 3) m. b. t. het verder stimuleren van het leesproces bij kleuters, rekening houdend met een rijke leeromgeving, eigen leerkrachtgedrag en lees- en leerplezier bij kinderen?</p>
Plan maken	<p>Draagvlak scheppen en voorlichten. Literatuuronderzoek: Wat zegt de literatuur over het begeleiden van kinderen in groep 2 die meer dan 20 letters kennen en mkm-woordjes kunnen lezen? Wat zegt onze nieuwe leesmethode De Leessleutel hierover? Bevindingen uit dit literatuuronderzoek koppelen aan uitkomsten huidige praktijk. (enquêtes)</p>	
Plan uitvoeren	<p>Opstellen voorstel m. b. t begeleiden lezende kleuter in groep 2 en hieruit voortkomend de aanpak m. b. t de leerling die begin groep 3 al met het leesproces is</p>	

Bijlage 1

	<p>gestart. Plan van aanpak eerst bespreken met IBer, dan met leerkrachten van groepen 2 en 3. Presentatie aan rest van het team.</p>
--	---

Doel van het onderzoek:

Het komen tot een eenduidige werkwijze voor alle groepen 2 op onze school, passend bij ons team en onze leerlingpopulatie en rekening houdend met de doorgaande lijn naar groep 3 met betrekking tot het begeleiden van kleuters die al mkm- woordjes lezen en hun leeshonger daadwerkelijk tonen.

Hierbij wordt rekening gehouden met wensen en mogelijkheden van betreffende leerkrachten, maar zal het uit te voeren literatuuronderzoek richtinggevend zijn.

Verantwoording van het onderzoeksplan:fasering

oktober	Stappenplan, opzet en inhoud van onderzoek bespreken met IBer op school. Eerste opzet stappenplan, bespreken met critical friend.
november	Start literatuuronderzoek m.b.t. kinderen die al voor groep 3 in het leesproces zitten, verzamelen van gegevens via Internet en bibliotheek.
december	Stappenplan aanpassen. Voortzetten literatuuronderzoek.
januari	Stappenplan eerste versie verzenden en opnieuw aanpassen.
februari	Stappenplan tweede versie, bespreken met IBer en critical friend, verzenden en aanpassen. Stappenplan derde versie, verzenden en aanpassen.
maart	Stappenplan vierde versie, bekeken door critical friend. Literatuur verder lezen. Observatielijst/kijkwijzer m. b. t tussendoelen beginnende geletterdheid groepen 1-2 uitdelen en in laten vullen. Deze observatielijsten gebruik ik om een indruk te krijgen m. b. t beginnende geletterdheid in de huidige kleutergroepen.
april	Stappenplan vierde versie verzenden. Aanpassen stappenplan vierde versie. Stappenplan naar critical friend. Stand van zaken bespreken met IBer.
mei	Ontwikkelen en uitdelen van vragenlijsten aan kleuterleerkrachten m. b. t. aanpak/wensen kleuters die al lezen in groep 2 en aan leerkrachten groepen 3 m. b. t. begeleiden leerlingen die begin groep 3 al een start hebben gemaakt met het leesproces. Doel van deze vragenlijst: Beeldvorming huidige aanpak in iedere groep, mogelijke verschillen vaststellen en inventarisatie persoonlijke wensen m. b. t. toekomstige aanpak, daarbij rekening houdend met de doorgaande lijn naar groep 3. Verder literatuuronderzoek, ook wetenschappelijke en internationale literatuur. Verzenden vijfde versie stappenplan Zesde versie stappenplan verzenden en vragenlijst voor alle kleuterleerkrachten ontwikkelen en opnieuw aanpassen. Vragenlijst groep 3 ontwikkelen. Opzetten mondelinge vragenlijst voor huidige kleuters die meer dan 20 letters kennen. Overleg met critical friend. Vragenlijsten verzenden en opnieuw aanpassen. Versie 7 en 8 stappenplan verzenden. Vragenlijsten verzenden en aanpassen. Versie 9 stappenplan verzenden.

Bijlage 1

	Half mei: Goedkeuring stappenplan en vragenlijsten. Afname enquêtes leerkrachten groep 2 en groep 3.
juni	Literatuuronderzoek voortzetten. Opstellen definitieve literatuurlijst. Uitvoeren kort vraaggerek met groepje lezende kleuters. Uitwerken enquêtes leerkrachten groep 2 en 3. (grafieken e.d.) Bespreken van deze resultaten met IBer. Verwerken/samenvatten gelezen literatuur. Opstellen van theoretisch kader. Koppelen theoretisch kader aan uitkomsten enquêtes/vraaggerek kleuters.
juli tot augustus	Beschrijven van deze resultaten en conclusies van het onderzoek. Schrijven van een samenvatting. Afronden beschrijving van het onderzoek.

* Gehele periode: bijhouden logboek

ENQUÊTE DE LEZENDE KLEUTER IN GROEP 2
(voor leerkrachten van groep 2)

Onder lezende kleuter versta ik hier de kleuter die meer dan 20 letters kent, mkm- woordjes kan lezen en ook graag met deze vaardigheid bezig is.

Deze enquête is ingevuld door:.....
Leerkracht groep.....

Svp aankruisen wat van toepassing is.

Vraag 1a) Sinds hoeveel jaar ben je al werkzaam in groep 2 ?

- 0-5 jaar
- 5-10jaar
- meer dan 10 jaar

Vraag 1b) Heb je in deze periode ervaring met lezende kleuters in je groep ?

- Ja, ga door naar vraag 1c
- Nee, ga door naar vraag 2

Vraag 1c) Kun je over de afgelopen vijf jaar aangeven om hoeveel kleuters per jaar het hier ongeveer ging ?.....

Vraag 1d) Welke aanpak volgde je in de situatie van de lezende kleuter ? (meerdere mogelijkheden)

- Afnemen leestoetsen (DMT, AVI)
- Aanbieden leesboekjes begin groep 3
- Leesspelletjes groep 3
- Werkbladen m. b. t geletterdheid
- Aanbieden schrijfpoddrachten
- Leesinstructie volgens groep 3-methode
- Extra uitdaging buiten de groep met leerkracht
- Versneld door naar groep 3
- Anders nl.....

Vraag 1e) Hoe organiseerde je deze activiteiten ?.....

Vraag 1f) Op wiens initiatief gebeurden deze activiteiten ?

- Leerkracht(jijzelf)
- IBer
- Ouders
- De leerling
- Anders n.l.....

Vraag 2) Wat is jouw persoonlijke mening m. b.t het stimuleren van het leesproces bij kleuters in

Bijlage 2

groep 2 ?.....
.....

Vraag 3) Zou je in de toekomst iets willen veranderen aan je werkwijze tot nu toe m.b.t aanpak lezende kleuters ?

- Ja, nl.....
- Nee, ik ben tevreden zoals het nu gaat, want.....

Vraag 4) Heb je een reden om lezende kleuters niet extra te begeleiden/c.q. uit te dagen ?

- Ja, nl.....
- Nee, ik heb hier geen reden voor want, ...

Vraag 5a) Denk je dat je over genoeg kennis beschikt om de lezende kleuter in je klas te begeleiden ?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat.....

Vraag 5b) Denk je dat je over genoeg vaardigheden beschikt om de lezende kleuter in je klas te begeleiden ?

- Ja, want.....
- Nee, want.....

Vraag 6a) Wat vind je van de visie van onze school m.b.t. beginnende geletterdheid bij kleuters zoals vermeld in het vademecum ?

.....
.....
.....

Vraag 6b) Zou je nog iets toe willen voegen aan deze visie ?

- Ja, nl .....
- Nee, want.....

Vraag 7) Wat zie je als stimulerende en wat als belemmerende factoren op onze school m. b.t begeleiden van de lezende kleuter in groep 2 ?

Factor	Stimulerend	Belemmerend
De leerkracht		
De leerling		
De leeromgeving (Bv klassenopstelling)		
De leermiddelen (materialen en methode De Leessleutel)		
De visie van de school		

Vraag 8a) Hoe ervaar je momenteel de doorgaande lijn op onze school van groep 2 naar 3 ?

Bijlage 2

.....
.....

Vraag 8b) Denk je dat stimuleren van het leesproces bij kleuters in groep 2 invloed heeft op deze doorgaande lijn ?

- Ja, want.....
.....
- Nee, want.....
.....

Vraag 9) Denk je dat stimuleren van het leesproces bij de lezende kleuter op onze school een meerwaarde kan hebben voor deze leerlingen, ook met het oog op groep 3 ?

- Ja, want.....
.....
- Nee, want.....
.....

Bedankt voor jullie tijd en medewerking!

ENQUÊTE DE LEZENDE KLEUTER IN GROEP 2 (voor leerkrachten van groep 3)

Onder lezende kleuter versta ik hier de kleuter die meer dan 20 letters kent, mkm- woordjes kan lezen en ook graag met deze vaardigheid bezig is.

Deze enquête is ingevuld door: .....

Leerkracht groep:.....

S.v.p. aankruisen wat van toepassing is.

Vraag 1a) Sinds hoeveel jaar ben je werkzaam in groep 3?

- 0-5 jaar
- 5-10 jaar
- meer dan 10 jaar

Vraag 1b) Heb je in deze periode ervaring met kinderen die begin groep 3 al konden lezen (mkm-woordjes)?

- Ja, ga door naar vraag 1c
- Nee, ga door naar vraag

Vraag 1c) Om hoeveel kinderen ging het hier ongeveer in de afgelopen 5 jaar?.....

Vraag 1d) Hoe heb je deze kinderen verder begeleid in hun ontwikkeling?(meerdere mogelijkheden)

- Niets, leerlingen deden normale programma mee.
Meedoen met leeslessen in combinatie met:
- Extra leerstofaanbod in vorm van werkbladen
- Extra leerstofaanbod in vorm van leesboekjes
- Extra leerstofaanbod in vorm van leeswerkboekjes b. v speurneus
- Niet mee laten doen aan leesinstructiemomenten
- Computeropdrachten bij methode (Veilig leren lezen of huidige Leessleutel)
- Geheel eigen programma
- Starten met latere kern Veilig leren lezen
- Extra uitdaging buiten de groep
- Versneld door naar groep 4
- Anders nl.....

Vraag 1e) Hoe organiseerde je deze activiteiten?.....

.....

Vraag 1f) Op wiens initiatief gebeurden deze activiteiten?

- Leerkracht (Jijzelf)
- IBer
- Ouders
- De leerling
- Anders nl.....

Bijlage 3

Vraag 2a) Wat is jouw persoonlijke mening m.b.t. het stimuleren van het leesproces bij kleuters in groep 2 ?.....
.....

Vraag 2b) Vind je dat alle kinderen begin groep 3 hetzelfde basisleerstofaanbod m. b. + lezen moeten krijgen?

- Ja, want.....
- Nee, want.....

Vraag 3a) Ben je bereid kinderen die begin groep 3 al lezen, extra te begeleiden in je klas?

- Ja, ga verder met vraag 3b
- Nee, want.....
(verder met vraag 4)

Vraag 3b) Beschik je over genoeg kennis om kinderen die begin groep 3 al lezen, verder te begeleiden?

- Ja, want.....
- Nee, want.....

Vraag 3c) Beschik je over genoeg vaardigheden om deze kinderen in je groep te begeleiden?

- Ja, want.....
- Nee, want.....

Vraag 4) Wat zie je als stimulerende en wat als belemmerende factoren om deze kinderen vanaf begin groep 3 extra te begeleiden?

Factor	Stimulerend	Belemmerend
De leerkracht		
De leerling		
De leeromgeving (bv werkvorm)		
De leermiddelen (materialen en huidige nieuwe methode De Leessleutel		
De visie van de school		
De overdracht van groep 2 naar groep 3		

Vraag 5) Denk je dat het stimuleren van het leesproces bij kleuters een positieve ontwikkeling kan hebben op het verdere leesproces in groep 3?

- Ja, omdat.....
- Nee, omdat.....

Bedankt voor jullie tijd en medewerking!

Vraaggesprek met groepje kleuters die al meer dan 20 letters kennen en mkm-woorden (redelijk) kunnen lezen

1. Vind je het leuk om letters te leren?
2. Vind je het leuk om letters (en woorden) te schrijven?
3. Van wie heb je de letters geleerd?
4. Lees je graag op school?
5. Lees je graag thuis?
6. Lees je liever thuis dan op school?
7. Wil je op school liever lezen dan spelen?
8. Word je graag opgehaald uit de klas om met letters bezig te zijn?

Gebruikte materialen:

leesboekjes, letterdozen, werkbladen De Leessleutel, werkboekjes De Leessleutel, leesspelletjes, letterkaarten behorend bij De Leessleutel, magneetletters, voelletters, stempeldozen

Datum: 12 juni 2007

Tijdsduur: 20 minuten

4. Hoe werken wij op de Margrietschool

4.1. Directe instructie in de onderbouw

Volgens het volgende model geven wij directe instructie op de Margrietschool.

1. Terugblik op de vorige les

- Plaats het onderwerp in de belevingswereld
- Sluit aan bij concrete vragen

2. Presentatie

- Verbale instructie kort, duidelijk en concreet
- Geef voorbeelden, illustraties, schema's
- Laat de leerlingen een actieve rol spelen
- Ga na of de leerlingen de stof begrijpen

3. Begeleide (in)oefening

- Geef opdrachten kort en duidelijk
- Stel veel uitnodigende vragen
- Zorg dat de leerlingen betrokken blijven
- Zorg voor hoge successcores

4. Individuele verwerking

- Leerlingen kunnen onmiddellijk beginnen
- De inhoud sluit aan op de vorige lesfase
- Zorg voor een korte actieve lesfase

5. Periodieke terugblik

- Geeft regelmatig een terugblik op de uitgevoerde activiteiten
- Laat de leerlingen zelf terugblikken

6. Terugkoppeling

- Vaak en regelmatig
- Corrigeer fouten direct
- Geeft procesfeedback
- Geef veel aanmoediging

4.2. Zelfstandig werken

Wij hanteren minimaal 2 keer per week de werkvorm zelfstandig werken .

Zelfstandig werken is een proces waarbinnen de eisen afhankelijk zijn van de leeftijd van de kinderen. Bij de instroomgroep is het moeilijk om direct te starten met zelfstandig werken omdat veel kinderen nog niet zelfredzaam genoeg zijn.

De doelstellingen van zelfstandig werken zijn:

- Tijd vrij plannen om te komen tot een adaptieve manier van werken met individuele leerlingen of in een groepje. Dit n.a.v. een handelingsplan of incidenteel.
- Het ontwikkelen van de zelfstandigheid/zelfredzaamheid bij de leerlingen
- Het bevorderen van samenwerkend leren bij leerlingen.

Afspraken m.b.t. het zelfstandig werken:

Afspraken	Gehanteerd symbool	Frequentie en duur
Groep 1 en 2	Beer op de stoel en evt. toevoegen op het planbord. De hulpjes lopen met een ketting om met de beer erop.	Minimaal 2 keer per week 20 minuten (De tijd wordt opgebouwd)

Tijdens het zelfstandig werken hebben de leerkrachten de gelegenheid leerlingen te begeleiden (evt. met een handelingsplan).

Omdat er altijd een verschil is in zelfstandigheid bij kinderen is er een tussenronde. Tijdens deze tussenronde kan een kind weer even op weg geholpen worden.

4.3. Planbord

In iedere onderbouwgroep is een planbord aanwezig waarop foto's van de diverse hoeken zijn bevestigd. Op de haken daaronder hangen de kinderen hun sleutelhanger met pasfoto als ze mogen kiezen in welke hoek ze gaan spelen. We gebruiken dit bord bij het indelen van de kinderen in de diverse hoeken.

Deze werkwijze geeft een goed overzicht als een kind mag kiezen en bevordert de zelfstandigheid van leerlingen

4.4. De werkles en de instructie

In de onderbouw werken we met verplichte en vrije opdrachten (moet- en mag -opdrachten). De verplichte opdrachten in groep 1 en 2 zijn activiteiten in het kader van het thema. Er zit een opbouw in het aantal werkjes (kan ook werken met ontwikkelingsmateriaal of het maken van een werkblad zijn) die de leerlingen in groep 2 moeten maken. Van af de zomervakantie tot de herfstvakantie moeten de leerlingen 2 werkjes per week maken. Vanaf de herfstvakantie tot de voorjaarsvakantie 3 werkjes. Vanaf de voorjaarsvakantie moeten de kinderen 4 werkjes per week maken. Binnen de kaders die de leerkracht daarvoor stelt mogen de kinderen de volgorde zelf plannen in de week.

Bij ieder thema wordt er ook met ontwikkelingsmateriaal gewerkt.

Wij leggen geen spullen zoals lijmpotjes, kwasten etc. klaar voor een werkles. De leerlingen moeten dit zelf pakken, schoonmaken en opruimen. Ze schrijven ook zelf hun naam op een tekening of werkblad (indien mogelijk links bovenaan)

4.5. Vrije inloop

Twee keer per week is er gedurende 30 tot 45 minuten vrije inloop in de groepen 1 en 2. Dit houdt in dat de kinderen zelf ontwikkelingsmateriaal mogen kiezen uit de kasten of klaargezet op de tafels. 's Morgens wordt er dan niet in de hoeken gespeeld.

Als er 's middags vrije inloop is kunnen de kinderen eventueel 's morgens hun activiteit al kiezen van het planbord (de kinderen mogen 's middags wel in de hoeken spelen tijdens de vrije inloop). Voor de leerkracht is dit kwaliteitstijd om met individuele kinderen of in groepjes te werken.

4.6. Letters ontdekken en herkennen.

Woorden bestaan uit losse letters en met die losse letters kun je oneindig veel nieuwe woorden maken. 'Vis' bestaat uit de letters v - i - s. Van 'vis' kun je heel makkelijk 'is' maken. En met de 'm' van 'maan' krijg je het woordje 'mis'. Het lijkt zo simpel, maar voor kinderen is dit een heel belangrijke ontdekking!

In groep 2 besteden we aandacht aan de letters. Het blijkt dat de meeste kinderen in groep 2 het leuk vinden om met letters bezig te zijn.

Daarnaast is het een goede voorbereiding op het leren lezen in groep 3.

Op de lettermuur van groep 2 komen de volgende letters **f, b, v, n, k, i, a, p, t, s, m, l**, te hangen. (in comic sans zitten de goede schrijffletters, de **t zit in times new roman**).

Dit zijn de beginklanken van de woordjes die bij de methode de Leessleutel aan de orde komen in de Leessleutel voor groep 1 en 2 en in thema 1,2 en 3 voor groep 3.

De bovenstaande letters kun je gedurende het schooljaar in de thema's verwerken.

Deze letters spreken we uit met hun klank, dus niet met de alfabetnaam van de letters. We zeggen dus mmmmm en rrrrr in plaats van 'em' en 'er'.

Vanaf januari wordt er op vrijdagochtend een letter aangeboden. Aan de betreffende letter kan 2 weken worden gewerkt.

Leer **géén** dubbelklanken aan zoals de oo, aa, ou, deze klanken komen pas later in de methode aan de orde. Als je andere letters in de thema's gebruikt is dat goed maar liever niet de w, kinderen hebben hier namelijk vaak moeite mee.

Enkele tips bij het aanbieden van de letters:

- Laat de kinderen voorwerpen meebrengen die met een bepaalde letter beginnen. De voorwerpen mogen worden verzameld in een mandje of bakje waarop de letter staat. Bijvoorbeeld: in een broodmandje waarin je een briefje met de letter m legt, een munt, een magneetje, een (lego)manneltje, een maatbeker, een foto van mama enzovoorts. Verzamel ook zelf voorwerpen en laat de kinderen raden met welke letter ze beginnen
- De lettermuur krijgt er een letter bij: Daaronder kunnen plaatjes opgeplakt worden van dingen die met die letter beginnen.
- Het spelen met letters en de herhaling zijn van groot belang.

Enkele tips:

- vinger, voelen etc.
- Maar een letter van klei, hout, papier, brooddeeg, karton, touw e.d.
- Geeft de kinderen een stift of pen en een pagina uit een tijdschrift of Laat de kinderen de letters motorisch ervaren. De letter lopen met je reclamefolder en laat het de letters aanstrepen die het kind al kent of de letters van zijn/haar naam.

Bijlage 5

- Speel samen het spelletje 'ik zie, ik zie wat jij niet ziet'. Laat de te zoeken voorwerpen beginnen met de letters die de kinderen geleerd hebben. Bijv. de 'm' van 'maan'.
- Hoeveel voorwerpen zijn er te vinden die met de 'm' beginnen?

Voor het uitwerken van de letters zijn de volgende materialen te gebruiken:

- Methode de Leessleutel voor groep 1 en 2.
- Map *Beginnende Geletterdheid*
- Werkbladen die in 2005 bij de r. t. gebruikt zijn.
- Map fonemisch bewustzijn van het CPS
- 'Het letterwinkeltje', een boekje over letters geschreven door Marianne Schreuder en Ron Busscher.

4.7. Speel- leercircuit

Aan het begin van het schooljaar en in de tweede helft van het schooljaar hebben wij in de groepen 2 en 3 het speel -leercircuit.

De doelstelling van dit speel- leercircuit is: De doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3 soepel laten verlopen door middel van speel- leermomenten voor de leerlingen aangeboden door middel van een gevarieerd aanbod.

Hoe willen wij deze doorgaande lijn versoepelen:

Voor groep 2 leerlingen worden voorbereidende lees-, reken- en schrijfactiviteiten aangeboden. De kinderen krijgen iedere week een ander onderwerp aangeboden. Ideeën kunnen gehaald worden uit de Leessleutel, Pennenstreken en uit Pluspunt.

Voor de leerlingen uit groep 3 worden er in de eerste periode speelmomenten georganiseerd in de kleutergroepen. In de tweede periode geven de kleuterleerkrachten dans en drama (uit de methode 'Moet je doen') aan de groep 3 leerlingen.

Organisatie:

- Het speel -leercircuit vindt plaats op vrijdag.
- De eerste periode start 2 weken de start van het nieuwe schooljaar.
- De tweede periode start direct na de meivakantie
- Het duurt 4 weken in de eerste periode en 3 weken in de 2^e periode.
- De leerlingen van de groepen 2 komen in de 2^e periode een keer in iedere klas.
- Het is van 11.00 -11.45 uur.

5 Werken in thema's

5.1. Keuze van de thema's

In de onderbouw werken we met thema's. Tijdens het bouwoverleg worden de thema's gezamenlijk bepaald. Tijdens de onderbouwvergaderingen wordt een rooster opgesteld van de te behandelen thema's.

In de groepen 1 en 2 wordt geheel thematisch gewerkt. De thema's sluiten bij de belevingswereld van de leerlingen aan. Dit is van belang omdat het herkenbaar is voor kinderen en hen in staat stelt de wereld om hen heen te leren verkennen en tegemoet te komen aan de onderzoekingsdrang en nieuwsgierigheid naar wat er om hen heen gebeurt.

De thema's worden vooraf gepland en duren ongeveer 4 tot 6 weken. Voor de groepen 1 en 2 worden er o.a. thema's gekozen uit de Leessleutel, Pluspunt en Leefwereld. Tevens spelen bij de themakeuze actuele gebeurtenissen, de belevingswereld van de kinderen en seizoenen een rol.

Bijlage 5

In de groepen zijn themahoeken ingericht. Leerlingen en ouders worden betrokken bij de inrichting van deze hoeken.

5.2. Inhoud van de thema's

De inhoud van de activiteiten die we per thema aanbieden in de groepen 1 en 2 worden gedeeltelijk bepaald door de ontwikkelingslijnen van de GOVK/Flexon.

Er wordt steeds gewerkt met 2 activiteitenblokken (groep 1 en 2). De activiteitenblokken gelden voor een periode van 8 weken.

Registratie themamappen:

In de groepen 1 t/m 4 is er een centrale map waarin na ieder thema de gebruikte materialen zoals werkbladen en activiteitenbladen verzameld worden. Deze moeten dus direct na het thema in deze map worden gestopt! De map wordt bewaard in het 2^e magazijn.

5.3. Werken in hoeken

In de onderbouwgroepen zijn de volgende hoeken ingericht:

- Lees -schrijfhoek
- Bouwhoek
- Huishoek
- Themahoek
- Computerhoek
- Evt. Zand -Watertafel

Voor het inrichten van de hoeken worden de leerlijnen van de GOVK gebruikt.

6. Gebruikte methoden op de Margrietschool:

	Taal/lezen	Rekenen	Schrijven	Natuureducatie	Creatieve activiteiten
Groep 1	Leessleutel voor groep 1 en 2	Pluspunt		Leefwereld	Moet je doen
Groep 2	Leessleutel voor Groep 1 en 2 Map CPS (fonemisch bewustzijn) Map Beginnende geletterdheid	Pluspunt	De schrijfsleutel	Leefwereld	Moet je doen